

Digitaliseret af | Digitised by

**DET KGL.
BIBLIOTEK**

Royal Danish Library

Forfatter(e) | Author(s): Rudelbach, Andreas Gottlob.; af A. G. Rudelbach.
Titel | Title: Om det borgerlige Ægteskab : Bidrag til en alsidig, upartisk Bedømmelse af denne Institution, nærmest fra Kirkens Standpunkt
Udgivet år og sted | Publication time and place: København : Otto Schwartz, 1851
Fysiske størrelse | Physical extent: [4], 73 s.

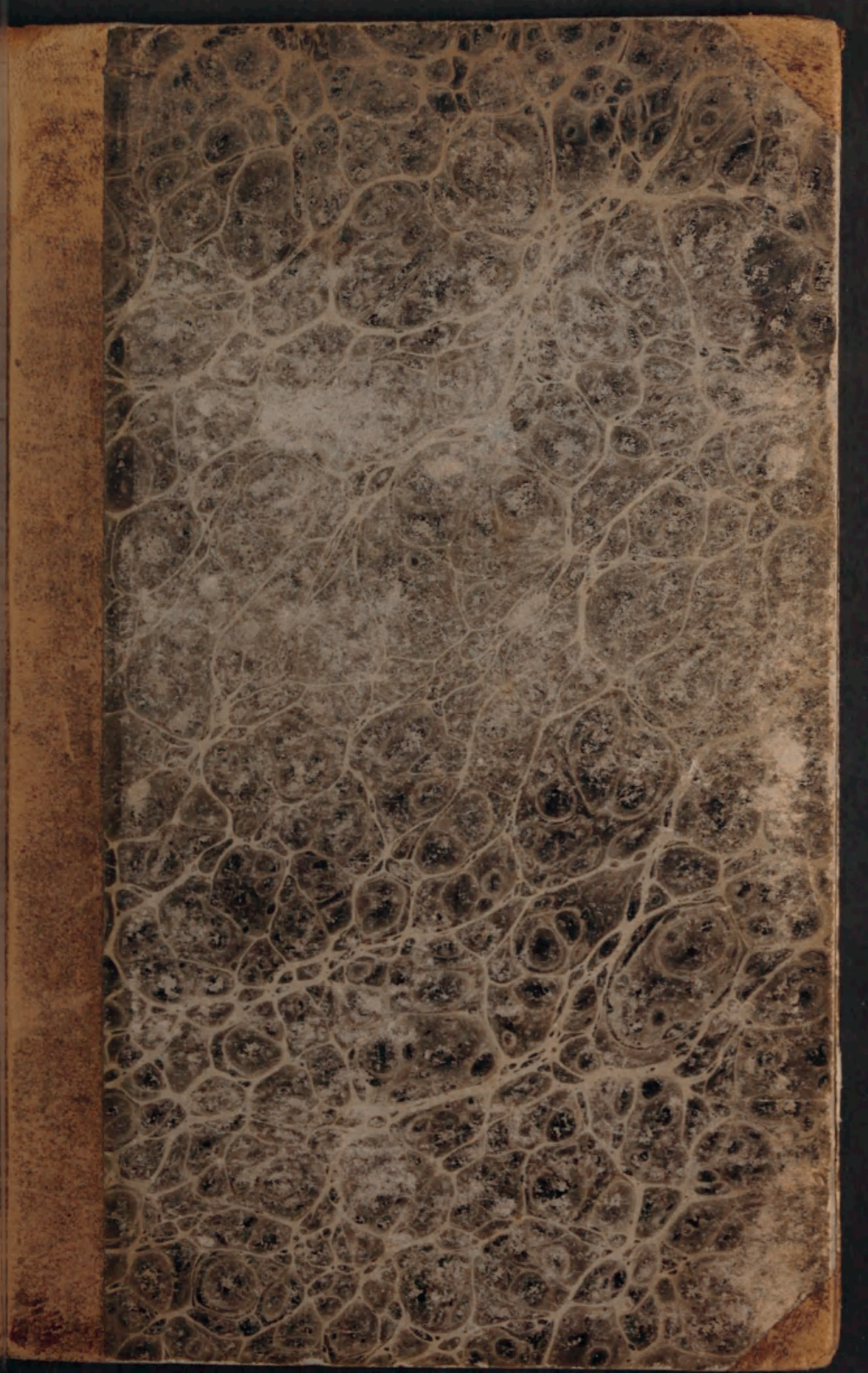
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

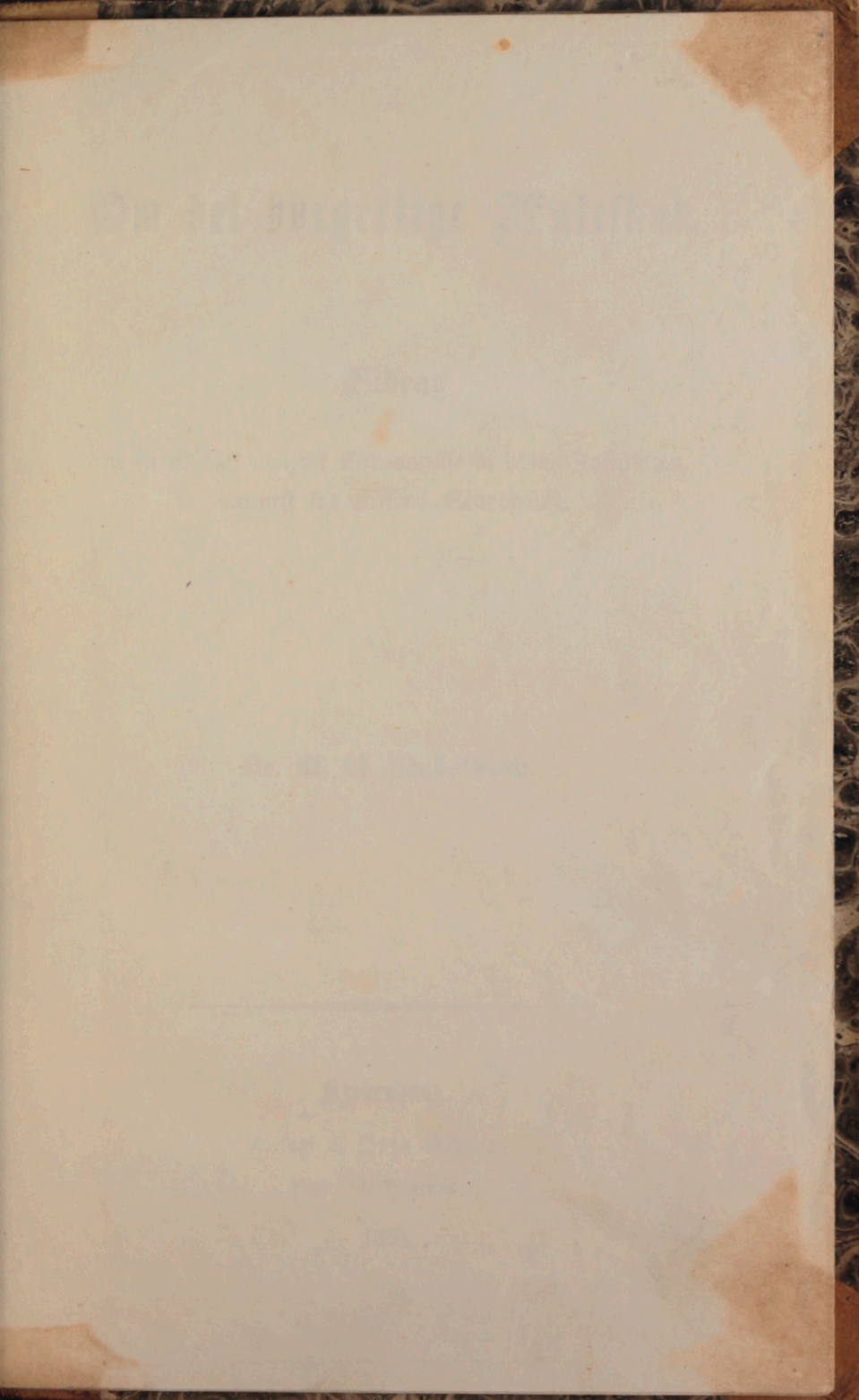
8. - 109.

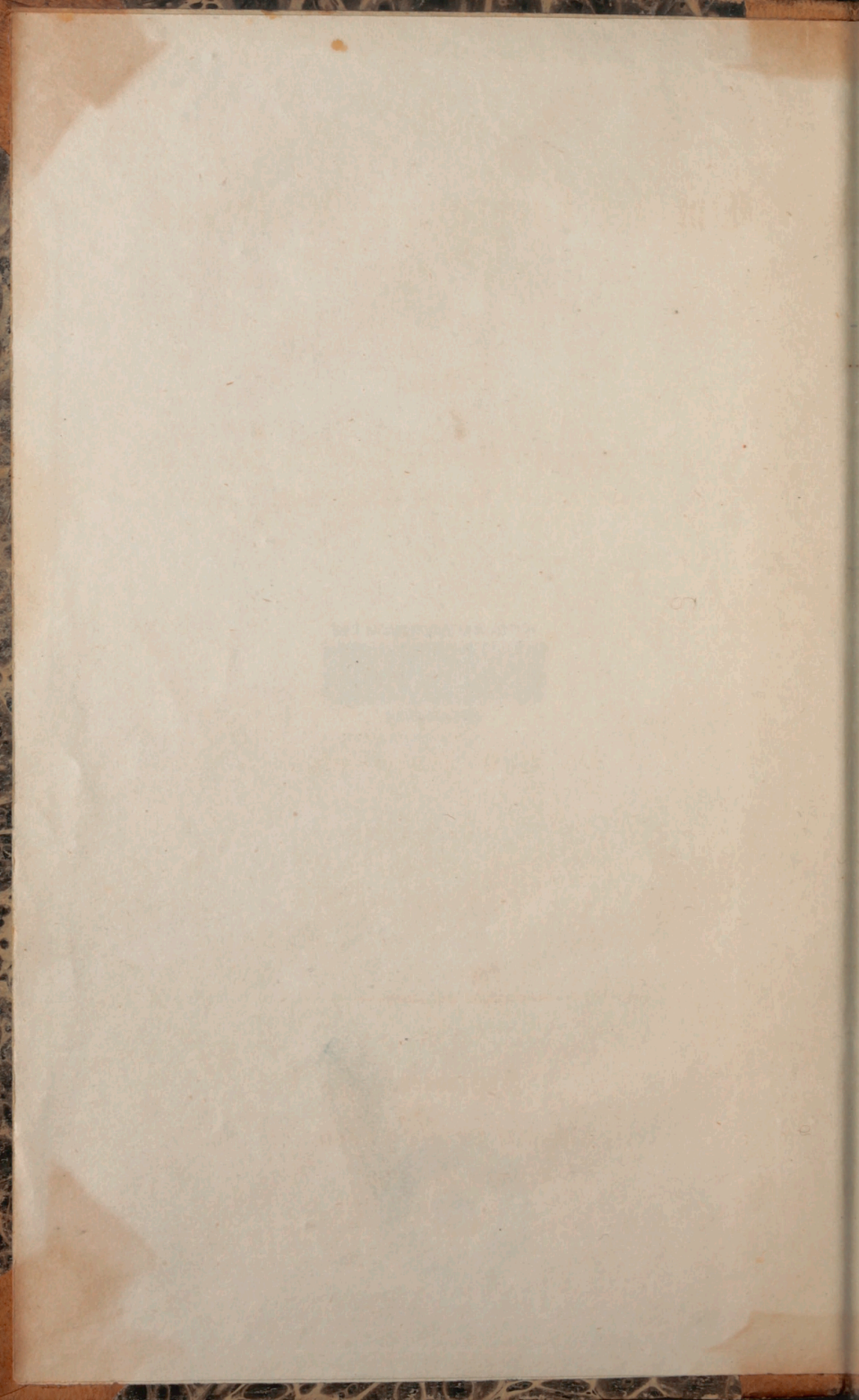
DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130020343282

Om det borgerlige Ægteskab.

Bidrag

til en alsidig, upartist Bedømmelse af denne Institution,
nærmest fra Kirkens Standpunkt.

Af

Dr. N. G. Rudelbach.

Kjøbenhavn.

Forlagt af Otto Schwarz.

Berlingske Bogtrykkeri.

1851.

Om det kongelige Bibliothek.

Bibliotek

Et kongeligt Bibliothek, bestaende af bøger, tryk og andre skrifter, som er indvundne eller er skænkede til Kongen, og som er indførte i det kongelige Bibliothek.

Dr. M. G. Stubbøe

Stubbøe

Dr. M. G. Stubbøe

Indhold.

	Side
Inledning. Foreløbig Udsigt over Spørgsmaalet paa dets nærværende Standpunkt	1
I. Christendommens første Fremtræden i den hedensk-jødiske Verden. Herrens Bestemmelser om Egtteskab og Skilsmisse. Apostlen Paulus's Afgjørelse af flere herhid hørende Spørgsmaal.....	5
II. Hvad den ældste Kirke krævede til Egtteskabets kristelige Charakter: 1. Den kirkelige Notorietet. Ignatius' Vidnesbyrd	10
III. 2. Benedictionen. Tertullians Vidnesbyrd. Beviis af hans Skrifter for, at Civilægteskabet efter de Romerske Love dengang bestod som Regel.....	12
IV. Copulationens og Bryllupsstrandses Indførelse. De blandede Egtteskaber (mellem Christne og Hedninger) i det femte Aarhundrede. Augustins og Hieronymus' Vidnesbyrd herom	18
V. Conciliernes Bestemmelser indtil Begyndelsen af det fjette Aarhundrede	20
VI. Den Keiserlige Lovgivning fra Constantin den Store indtil Valentinian III. Dens Betragtning af Egtteskabet som en borgerlig Sag og Vielsen som en fri Ting	22
VII. Bestemmelserne i Justinian I's Lovgivning angaaende dette Punkt.....	25
VIII. De første Spor til Vielsen som medbestemmende Egtteskabets borgerlige Gyldighed i Carl den Stores Lovgivning i Occidenten	27
IX. 3 Orienten ved Leo den Bises Lovgivning	29
X. Den Latinske Middelalder. Den kanoniske Rets Bestemmelser. Pavernes Betragtning af hemmelige Egtteskaber. Matrimonium legitimum og ratum	30
XI. Den Romersk-katholske Kirkes senere Praxis. Det Tridentinske Concils Bestemmelser. Den Gallicanske Kirkes Theorie. Launoï, Bossuet	32

XII.	Reformationens Opgave i Forhold til den Romersk-katholske Kirke. Luthers Udsagn om Egtteskabets Bæsen og Herlighed	35
XIII.	Luthers Betragtning af Vielsen som en fri Sag. Hans Raad angaaende Egtteskabsfager. De symboliske Bøgers Lære om Egtteskabet	38
XIV.	Consistorierne og Consistorial-Lovgivningingen. Kirke-Ordningerne, deriblandt den Danske (Christian III). Theologiske og juridiske Betænkninger fra det 17de og 18de Aarhundrede	41
XV.	De Lutheriske Dogmatikers Lære om Vielsens Forhold til Egtteskabet. Joh. Gerhard, Dannhauer, Hollaz	43
XVI.	De Lutheriske Ethikers Lære om det samme Punkt. Spener, Mosheim, Baumgarten, Reinhard, P. E. Müller, Ammon	45
XVII.	Kirkerets- og Statsrets-Lærernes Betragtning af Sagen. J. B. Carpzov, J. F. Böhmer o. a.	48
XVIII.	Indvendingerne mod Civilægteskabet videre belyste og henførte til fire Hovedpunkter	50
XIX.	XX. Forberedelser til Civilægteskabets Indførelse. De nyere Staters Matrimonial- og især Skilsmisse-Lovgivning. Det kirkelige Egtteskabs Behæftelse med borgerlige Undersøgelser og Indskrænkninger	53. 55
XXI.	XXII. De rimelige Følger af Civilægteskabets Indførelse. Nordamerika. Frankrig. Holland. Den evangeliske Kirke i Skotland	58. 61
XXIII.	XXIV. XXV. Statens og Kirkens Interesser ved Civilægteskabets Indførelse.....	65. 67. 69

Næppe har Lovforslaget om det borgerlige Egteskabs Indførelse gennemløbet sit halve Stadium i Nøgledagen, og allerede har ligesom en Leir af Meninger, Anstuelser, Argumenter opreist sig paa denne og paa hiin Side; og medens man paa den ene Side gjør gjeldende, at hvad man har kaldt „Folkekirke“ umuligt vil vinde nogen Realitet eller komme til at udskille sig uden ved Navnet fra den gamle Statskirke, med mindre virkelig frie Institutioner først udtrykke dens Væsen og dernæst betrygge dens Eksistens, saa mangler lidet i, at man paa den anden Side taler om Lovforslaget, som om det under Troesfrihedens Egide i Grunden vilde undergrave Troen, som om Folkets religiøse Constitution var i Fare, hvis dette Forslag i den ene eller den anden Form ophøiedes til Lov, som om vi vilde komme til at klage, hvad man allerede nu klagende ymter om: „Vort Hoveds Krone er affalden“.

Stille vi os nu først (med den Betragtendes Nær) paa det sidstnævnte Standpunkt, saa er der Meget, der forklarer det, Meget, der forsvarer den gode Mening og varme Følelse for Menneskehedens og Christenhedens Vel, hvoraf det i det mindste hos Mange visse er udsprunget. Denne „Menneskeslægtenes Planteskole“ — som man med Nette har kaldt Egteskabet og Familien — kan der aldrig fredes om med Omhu nok, og det er visse et Tegn paa, at Staten har fattet sin Opgave, naar

den deels saalidet som muligt griber ind i disse Forhold, deels ved enhver Forandring, som Stats- og Kirkelivet i sin fremstridende Udvikling synes at fordre, lytter til Folkets Røst, hvis den blot virkelig kunde høre den — saa de have jo vistnok i det mindste en betinget Ret, der under Spørgsmaalets Ventilation søgte at gjøre gjeldende (hvis det ellers virkelig forholdt sig saa), at det borgerlige Ægtefflags Indførelse vilde savne al Deeltagelse i Folket. Denne store sociale Institution, Grundvolden for alle øvrige, er jo paa det snevreste sammenknyttet med alle baade politiske og kirkelige Formaal, kræver i lige høi Grad baade Statens og Kirkens Opmærksomhed, saa det synes i det mindste for den første Betragtning, som netop denne Overbeviisning har været een af de mægtigste Drivefjedre til, at man allerede fra gammel Tid ei blot omgav Ægtefflagets Slutning med betydningsfulde Ceremonier (disse mangle, som bekjendt, ei heller i det dannede Hedenflab¹⁾), men i de kristelige Stater, i det mindste fra et vist Tidspunkt, søgte at sammensmelte det Kirkelige og det Borgerlige ved Ægtefflaget i een combineret Lovgivning. Ja skulde det ei navnlig have været et afgjørende Moment for Reformatorerne (saaledes kunde man fra denne Side bemærke, og vi skulde undre os over, hvis man ei ved Spørgsmaalets videre Behandling søgte her at vinde Fodfæste), i det Tidrum nemlig, da Kirke-Ordningerne af den første Række (c. 1525—1560) publiceredes, til at henlægge Ægtefflagsagerne under forenede kirkelig-verdslige Collegier (Consistorierne) — det Moment, mene vi, som aander allerede gennem Luthers, især senere, Skrifter, at hvis Kirke og Stat ei grebe forenede ind i

¹⁾ Man sammenligne herom, foruden Briffonius, J. Ph. Pfeiffer (Antiquitatum Græcarum lib. IV, 14), ogsaa fornemmelig Jo. Selbens Mesterværk de uxore Ebræa (II, 20), det sidste i al Fald i N. Th. Hartmanns Bearbejdelse „Die Hebræerin am Puziische und als Braut“ (1810).

disse Forhold, vilde Usædelighed, Nyggesløshed, Ugudelighed slet ikke kunne standses? Det er netop denne Frygt, som ogsaa i vore Dage behersker Mange, naar Spørgsmaalet er om det borgerlige Egteskabs Indførelse; og, den være nu grundet eller ugrundet (de historiske Folger vise jo vistnok, at den saaledes grebne Forholdsregel var høist utilskræffelig), saa Meget synes i det mindste at maatte indrømmes, at man maa gaae yderst vaersomt frem overalt, hvor det gjelder en gammel, hævdet, af Hellighedens Glands bestinnet, i Folkets Bevidsthed og Tankegang optagen Sædvane eller Indretning; hvad jo er det Mindste, Alle vil indrømme, Bielsen at være. Dertil kommer endelig (for at fuldende Tankegangen fra denne Side), at denne saa naturlige Frygt i vore Dage maa antage en Rjempestikkelse —: disse Dage, hvor aabenbart ei blot negative, men destructive Kræfter ere losladte, og hvor disse Kræfter i deres Samvirken gaae ud paa ei blot at saargjøre, men at sønderlide Menneskehedens inderste Hjerte — Religionen og Familielivet tillige. Eller skulde nogen Klarsæende misjende, at i alle socialistiske og communistiske Theorier, trods den omme Omsorg, man foregiver at drage for hver Enkelt, alligevel netop Individualitetens Ret, og nu navnlig dens Helligdom (i Familien, i Religionen) er angrebet?

Ingenlunde ville vi — som Diesynet giver — kaste nogen Skygge af Mistanke paa de saaledes reiste Betænkeligheders Motiv eller i ringeste Maade svække deres Vægt. Men hvis nu en upartisk Undersøgelse af hele Spørgsmaalet, især fra Kirkens Standpunkt, skulde vise, uimodsigeligt vise, at en stor Deel af den yttrede Frygt grunder sig paa Misforstaaelser (af hvilke den bitterste nok er den, at hiint Lovforslag skulde tilfigte at forringe Egteskabets Hellighed eller Bielsens Kraft og Betsignelse, da det netop gaaer ud paa at hævede begge Dele) — vise, at ingenlunde Kirkens Interesse i mindste Maade er angrebet ved

det borgerlige Egteskabs Indførelse, og at det aldrig, selv hvor den tog Wielsen for et Sacrament, har været dens Afgt, at ville betvivle dette Egteskabs Gyldighed eller at ville benægte, at hermed er Egteskabets Substantz givet — vise, at hele Statens og Kirkens Udvikling i vore Dage bydende fordrer Indførelsen af Civil-Egteskabets Institution, og at denne ingenlunde, som Mange mene, er uforberedt, men tilstrækkelig forberedt — vise endelig, at mange uundgaelige sørgelige Forviklinger mellem Stat og Kirke slet ikke lade sig standse uden ved saaledes i Gjærning og Sandhed „at give Staten, hvad Statens er, og Kirken, hvad Kirkens er“ — mon da ei hine Betænkelige, i det mindste for en stor Deel, ville atter betænke sig, især hvis de tillige skjønne, at den befrygtede Fare for Sædeligheden hverken er bleven undgaaet ved hiin combinerede Stats- og Kirke-Lovgivning om Egteskabet, ei heller nogesteds har viist sig at have en virkelig Grund, hvor det borgerlige Egteskab allerede er blevet indført? Og mon de velmenende, hæderlige Mænd paa denne Side der, hvor Historien taler saa høit, ei ville forstumme, mon de ei til Slutning ville dele vort Haab og vor Paaastand, at det kun kommer an paa at vise Folket Sagen i dens rette Lys, for at gjøre det klart, at Civil-Egteskabets Indførelse ingenlunde berøver dem, men tværtimod sikkrer dem det store Kirke-Gode, som ligger i Wielsen, hvor den rettelig begjeres og rettelig meddeles?

Det er denne upartiske Undersøgelse — som vi haabe vil finde christelige Medborgeres, Religionens og Statens Venners, Deeltagelse — vi her berede os til, idet vi deels ville kaste et historisk, prøvende og forskende, Blik over det betegnede Forholds Udvikling, deels berøre nogle af de Punkter, hvorpaa Spørgsmaalets Besvarelse især under de givne Vilkaar i vor Tid og i vort Fædreland kommer an. Men naar paa den ene Side Undersøgelsen udkræver, at Apparatet i det mindste i et vist Om-

fang meddeles²⁾, saa ville Lærerne, som vi haabe, ligesaavel tilgive dette, som paa den anden Side bære over med, at Grændserne selv, for Dieblikkets Vigtigheds Skyld, der syntes os at kræve et saadant Bidnesbyrd, ere temmelig snevert afslutne og kunde allernødvendigste Momenter af Undersøgelsen optagne i den følgende Fremstilling.

I.

Allerede i det Nye Testamente — ved den christne Kirkes første Tildannelse, i dens første Helte- og Seiersdage — finde vi de allertydeligste Spor af, baade hvilken Vægt vor hellige Religions Stifter lagde paa Egteskabets Institution og dens Uforkrænkelighed, som paa hvad Maade man i de første christne Menigheder søgte at ordne de paa mange Maader forviklede Forhold, der isærdeleshed opstode ved de i den første Tid nødvendigt hyppigen forekommende Egteskaber mellem Christne og Hedninger.

Da Christendommen traadte ind i Verden (seirskrustet fra

²⁾ Dette medfører allerede denne Undersøgelses Charakter, da vi have seet os nødte til at foretage den saa godt som forfra og aandig at gjenmemtrænge det unægtelig ophobede Stof. Rigtig nok nemlig have baade Retslærerne og de christelige Archæologer deels berørt, deels vidtløstlig udbredt sig over flere hidhørende Punkter, hvilket navnlig var Tilfældet, hvor man behandlede de hemmelige Egteskaber (*matrimonia occulta s. clandestina*). Men hvad Archæologerne angaaer, saa er Bingham, idet han ei adskiller Lidene og ei sjældent lægger meget mere ind i Bidnesbyrdene end de virkelig indeholde, allerede en temmelig utilforladelig Fører, og endnu utilforladeligere er den i saa mange Henseender ukritiske Augusti. Det Bedste er ustridig det, som tre Statsmand og Jurister: Selden, Jac. Gothofredus (den ypperlige Commentator til Codex Theodosianus) og Just Henning Böhmer, alle begavede med ligesaa skarpt Blik som dyb Lærdom, have bidraget til Oplysningen af denne Gjenstand.

Top til Taa allerede i Herrens første Instruction til Apostlerne, (Matth. 10), maatte den nødvendig sætte sig ud fra hinanden baade med Hedenkabet og med Jødedømmet over saadanne Forhold, der i lige Grad vedrørte den Christne og Borgeren, Folkelivet og det begyndende kirkelige Liv. Det var ikke nok, at Christendommen overhovedet lærte, at vort Borgerkab er i Himlene (Phil. 3, 21); den maatte lære disse Himmel-Borgere paa Jorden baade at omgaaes vaersomt og samvittighedsfuldt for deres Skyld, „som stode udenfor“, at ogsaa de maatte „see de Christnes gode Gjerninger og prise Gud, naar det nu engang kommer for Dagen“ (1 Petr. 2, 12), og tillige at rense alle almindelig menneskelige Institutioner saaledes, at de kunde optage Christendommens livgjørende Aand, modtage det uudslettelige Heligheds-Præg. I denne Opgaves Fuldbgyrdelse laae for en stor Deel Christendommens Birkeliggjørelse paa Jorden; selve Kirkens Organisation saavel som dens Bestaaen og Udvikling krævede denne Opgaves Løsning. I saadanne christelig-kirkelige Institutioners Væsen ved Siden af de menneskelig-borgerlige laae tillige det stærkeste apologetiske Moment.

Det kan derfor ei undre os, at vi allerede i den første store Collectiv-Tale af vor Herre og Mester til sine Disciple, i Bjergprædikenen, ved Siden af almindelig moralske Forstrifter og mere end en Verden omfattende Forjættelser, finde de meest specielle Forstrifter angaaende Sed, Rettergang, Skilsmisse o. desl. Sidesstykket hertil danne de Apostoliske Breve, især de Paulinske, der jo ogsaa, som bekjendt, ved Siden af Udførelsen af Troens Lærdomme og Hemmeligheder, indeholde en Følge af Anviisninger til det praktiske sædelige Livs Førelse i de forskelligste Forhold, i Forhold til Dyrighed, hedske og jødiske Medborgere o. s. fr. De Apostoliske Breve, forsaavidt de give fyldestgjørende Regler for disse Forhold, danne ligesom Commentaren til hine Herrens Udsagn (der jo tillige forklares ved

Hans Gjerning)³⁾; medens disse nærmest ere beregnede paa Discipel-Skolen, den christne Menigheds Rod, henvende de Apostoliske Formaninger og Anordninger sig til de allerede dannede og for en Deel rigt organiserede, men ogsaa derved i mangfoldige Beværgings- og Røningspunkter med Verden komne, christelige Menigheder.

Af alle hine saaledes betegnede Forhold og Institutioner, der baade allerede havde en borgerlig Grundvold og tillige maatte modtage et kirkeligt Præg, var uden Tvivl Egteskabet eet af de vigtigste. Herren selv har behandlet det, som det ifølge sin, det sociale Liv beherskende, Charakter fortjente, fra Roden af. Han forbigaaer med Flid de divergerende jødiske Skolers (Hillels og Sammaï's) forskjellige Udlægninger af 5 Mos. 24, 1⁴⁾; Han paaviser, at Mosi's borgerlige Lovgivning, der maatte tage saa mangt et Hensyn paa „Hjerternes Haardhed“, umuligt kunde gjælde for Hans Tilhængere, Evangeliets frie Sønner; Han sætter det Primitive — Egteskabets første Stiftelse og Betsignelse af Gud ved Menneskets Skabelse — som det, der maa gjøre Udslaget, naar Spørgsmaalet er om Egteskabets Væsen og Gyldighed, saa de første Guds-Ord⁵⁾ derom: „Derfor skal

³⁾ Vi erindre blot om Herrens Svar til det Menneske, der vilde have, at Han skulde holde Kroestifte mellem ham og hans Broder (Luc. 12, 14), om Evangeliet om Skattens Mynt (Matth. 22, 19), om Tempelafgiften i Kapernaum ved Toldstedet (Matth. 17, 24 ff.), o. s. v.

⁴⁾ Hillels Skole paastod nemlig, at det betreffende Udtryk paa det anførte Sted (כִּי יִרְדּוּ, „soedum quid“) betegnede hvad som helst der maatte forekomme Manden mishageligt som gyldig Grund til at give sin Hustru Skilsmissebrevet, hvorimod Sammaï's Tilhængere forstode hiint Ord om Egteskabsbrud. Jvf. Wolf Curæ ad h. l. Meyers Kommentar til Matth. 5, 31.

⁵⁾ Ordene ere Mosi's; men de kaldes rettelig fra Aabenbaringens Standpunkt Guds Ord. Saaledes allerede Hieronymus og med ham de nyeste og bedste Udlæggere. Jvf. Frig'sches og Meyers Kommentar til dette Sted.

Manden forlode sin Fader og sin Moder, og blive fast hos sin Hustru, og de To skulle være eet Kjød" (1 Mos. 2, 24), tilslige blive den højeste Lov for Ægteskabet; Han udleder af dette Primitivt Ægteskabets Uopløselighed i alle Tilfælde, undtagen hvor det faktisk er opløst (*παρεκτός λόγος πορνείας*), og sætter denne Bestemmelse ingenlunde blot som et sædeligt Ideal, men som en aldeles praktisk, uopløselig Regel og Forskrift for alle Christne (Matth. 5, 31. 32. 19, 3—9) ^o).

Apostlen Paulus (for endnu at berøre nogle Punkter, hvortil denne Undersøgelse fornemmelig knytter sig) forefandt, som allerede antydet, hvad der laae i Forholdenes Natur dengang, bestaaende Ægteskaber, hvor Manden var Hedning og Qvinden Christen, eller omvendt. Han sætter, for at bedømme disse, som den højeste, ufravigelige Regel Herrens Ord om Ægteskabets

^o) Vi have her kun giengivet det exegetiske Resultat, hvilket imidlertid staaer saa fast og sikkert, at der aldeles ingen Tvivl er om det blandt de nyeste og bedste Udlæggere, selv om de blot staae paa philologisk Grund, afføet fra al christelig Interesse (Jvf. de anførte Frijsche og Meyer t. d. St.). At det ikke er et blot sædeligt Ideal, Herren opstiller, der muligt kun under visse Betingelser kunde og skulde realiseres blandt Christne, viser bedst det tilsvarende Sted af Biergrædikenen (Matth. 5, 31, 32), der er saa absolut kategorisk som noget, hvilket, rigtigt betragtet, jo ogsaa Matth. 19, 3 ff. er. Berørt er dette i den grundige og lærde Monographie af J. F. Hagen (Ægteskabet, betragtet fra et ethisk-historisk Standpunkt, Kbhvn. 1845"), hvor jeg kun maa undre mig over, at Forf. synes at helde til den Mening, som om Ikke-Realisationen af Herrens Forskrift over Skilsmisepunktet fandt sin tilstrækkelige Retfærdiggjørelse i „det syndige Livs Vilkaar" (S. 169). Meget mere maa man slutte, at netop herved er den første Grundvold lagt til en, fra den kirkelige afstilt, borgerlig Skilsmise-Lovgivning, der nok kan tage sit Standpunkt i „Hjerternes Haardhed". Stedet Matth. 19 har isørigt foranlediget en interessant Discussion i vor nyeste theologiske Literatur af de lærde Theologer H. U. Møller og B. Rothe (see Theologisk Tidsskrift, udgivet af Scharling og Engelstoft, II, 1. III, 2). Vi maae, som det Ovenstaaende viser, ubetinget stille os paa den Sidstes Side.

Uopløselighed, og tilføier som sit Apostoliske Raad, at ingenlunde i saadanne Tilfælde den christelige Qvinde burde forlade sin hedenfke Mand, eller den christelige Mand sin hedenfke Qvinde, forudsat nemlig, at ei den vantroe Deel selv provocerede paa Egtefclabets Oplosning; thi i saa Fald skulde den christelige Egtefclælle være fri. Men hvor de efter fælleds Dvereenskomst i ægtefclabelig Kjørlighed vilde blive sammen, der var et saadant Egtefclab at ansee som et christeligt-helliget, fordi den troende Egtefclælle helligede Forholdet, og Bornene, for denne Nods Skyld, ligeledes vare helligede. Derhos skulde man betænke, at Gud jo netop kunde give et saadant Samliv sin Naade til, at den christne Egtefclælle (ved sin Kjørlighed, Opoffrelse, Troeskraft) vandt den ikke endnu troende for Evangeliet (1 Cor. 7, 10—16)⁷⁾. — Det er maaskee fornødent, strax at bemærke, at saadanne Egtefclaber vare indgaaede efter den Romerske Ret og i al Fald vare at betragte som borgerlige Egtefclaber.

Endnu i et andet Tilfælde afgjør Apostilen et Spørgsmaal, der aabenbart berører dette Gebeet, eller i det mindste er bragt i mangfoldig Berørelse dermed. Idet han nemlig giver den christelige Qvinde Ret til at indgaae Egtefclab efter sin Egtmands Død, tilføier han den betydningsfulde Bestemmelse: at dette dog i al Fald bør skee „i Herren“ (*μόνον ἐν Κυρίῳ*, 1 Cor. 7, 39—40)⁸⁾. Her synes det Punkt at være givet, hvor en kirkelig Bestemmelse om Egtefclabers Slutning paa christelig Maade er forudsat.

⁷⁾ Dgsaa her maae vi noies med at give Gregesens Resultater ved et forresten klart Sted, der heller ikke, efter vor Mening, ansægtes i mindste Naade af Tertullians Bemærkning om en angivelig falsk Læsemaade, der skulde have indsnegget sig (*Tertullian. de monogamia*, c. 11).

⁸⁾ Om den praktiske Udlægning af denne Bestemmelse i Kirken see længere hen.

Man seer nok, hvor mange Momenter til Afgjørelsen af Spørgsmaalet om Civil-Egteskabets Gyldighed og dets Charakter som Institution allerede ligger i det Standpunkt, som Christendommen i de første Dage indtog.

II.

Det kirkelige Præg, man fra Begyndelsen af fra christelig Side stræbte at paatrykke Egteskaberne, bestod i to Punkter, af hvilke det ene strax med Klarhed træder frem, det andet noget senere, skjøndt vi ei tage i Betænkning at sætte det ligesaa høit op i Tiden. Det var: den kirkelige Notorietet og den kirkelige Benediction.

Man tænke sig tilbage i hine ældste Dage, det Apostoliske Tidsrum's Slutsteen omtrent, da det ret saa grandgiveligt gik i Opfyldelse hvad Herren havde sagt: „J skulle blive hadede af hver Mand for mit Navns Skyld“, da det prøvedes paa Menighedens, om Christendommens Kraft virkelig var saa stor, at dens Bekjendere kunde tilegne sig det store Ord: „Salige ere J, naar Menneskene forhaane og forfølge Eder for min Skyld; værere glade og frimodige, det skal vel belønnes Eder i Himlen“ (Matth. 5, 11. 12) — i hine Dage, da en christelig Biskop, Ignatius af Antiochien, just idet han førtes til Rom for at kjempe med Løverne paa Amphitheatret, bevidnede sin Dødsfreidighed og sit christelige Haab med de Ord: „Jeg er et Christi Korn og gaaer hen for at males under Dyrenes Tænder, paa det jeg maa findes som et reent Guds Brød“⁹⁾ — og man

⁹⁾ Irenæus adversus hæreses, V, 28. Stedet er af Ignatii Epist. ad Romanos, c. 4. Sin Trost udtaler den store Biskop i det samme Brev med de herlige Ord: „Min Kjærlighed er korsfæstet“ (Ὁ ἰσῶς ὁ ἐμὸς ἐσταύρωται. Ad Roman. c. 7). Smf. Eusebii Historia ecclesiast., III, 36.

vil vist finde det aldeles i sin Orden, baade at man søgte at beskytte og værne af al Magt om hvad der hørte til den vidnende og kjempende Kirke, og at man dog paa den anden Side ei regnede mere dertil, end hvad Vandringsemænd overalt kunne fremstille, selv hvor man misunder dem Gjennemgangen til det himmelske Fædreland.

Netop af hiin store Biskop, der under Trajan leed Martyr døden i Rom (c. 107)¹⁰⁾, er det første Vidnesbyrd om den kirkelige Notorietet, hvormed man allerede i den ældste Tid søgte at omgive Ægtefællerne, og skjøndt Meget, af hvad han i sine mageløse syv Breve fæster de Christnes Blik paa, hører til, hvad vi vilde kalde „en ideal Construction af Kirken“, kunne vi dog ikke tvivle om, at hans Forskrift om det Punkt, her omhandles, er en Grundring om, hvad de Christne overhovedet dengang, med Hensyn til Ægtefællens Slutning, allerede vare enige om. I Brevet til Polycarp, hvor han, efter Biskoppens Sædvane, fæster sit Blik og ligesom udspreder sin Kjærlighed til alle Sider, hvor han betragter sine Medtjenere, Enkerne, Slaverne, de Ugifte i Menigheden¹¹⁾, fort alle Stænder — der yttre han sig om dette Forhold saa: „Det sommer sig, at Brudgom

¹⁰⁾ Lidsangivelsen efter Hieronymus de viris illustr., c. 16. Sam følge Usser, Tillemont, Baratier. Efter en anden Angivelse af Antiocheneren Joh. Malala indtraf Ignatius' Martyr døden i A. 113; denne Angivelse følge Joh. Pearson o. a.

¹¹⁾ Et herligt Vidnesbyrd om det frie Blik, som Ignatius bevaarede sig, uagtet hans næsten framagtige Anstrengelse for at fremstille Biskoppen som den levende Sjæl i hele Menighedens Organisme, der sammenbandt den med Christo, er vistnok Raadet, Formaningen, Advarslen med Hensyn paa de ugifte Personer og den ugifte Stand. „Hvis Nogen“, siger Ignatius (ad Polycarp. c. 5), „kan forblive i ugift Stand, saa forblive han deri til Ære for Herrens Kjød; men han blive i Idmygthed. Hvis han hovmoder sig derover, da er han fortabt.“

og Brud indgaae deres Forbindelse med Biskoppens Vidende (Kundskab, μετὰ γνώμης τῆ ἐπισκόπου), for at Ægtefælskabet kan være (indgaaet) efter Guds Willie, og ei efter sandfelig Begjerlighed¹²⁾.

Bisnol have vi her den første, af Forholdene selv givne, Udlægning af den Apostoliske Forskrift: „at indgaae Ægtefælskabet i Herren“, og der kan slet ikke være nogen Tvivl om, at Kirkens Medlemmer i Almindelighed toge det til Følge. Men man overseer ved Siden heraf ikke (hvad unægtelig de fleste af vore Archæologer have overseet), at dette „Biskoppens Vidende“ om og altsaa paa en Naade Natihabition af de Christnes Ægtefælskaber ingenlunde udelukkede, men forudsatte det borgerlige Ægtefælskab efter de Romerske Love, at hiint kirkelige Placet og Segl paa Ægtefælskabet ikke betingede dets borgerlige Legitimitet. De Christne kunde ikke, om de tusinde Gange havde villet, undgaae at søge Civilægteskabet efter den Romerske Retsform, der gjaldt i hele det vidtloftige Romerske Rige; men de vilde ikke undgaae det, fordi hverken Herrens eller Hans Apostles Ord opfordrede dem dertil.

III.

De første Spor af den kirkelige Benediction, som henhørende til Ægtefælskabets christelige Præg, forekomme jo nu vistnok over eet Aarhundrede senere. Men som Erfaringen vil vise Enhver, der maa føre Beviis af en for en Deel undergaaet Literatur, at man nødvendig maa regne paa eet Aarhundredes Udvikling eller mere, før nogen Institution eller Sædvane, der beskrives som bestaaende, kan antages at have dannet og sættet

¹²⁾ Ignatli Epist. ad Polycarp. c. 5.

sig, saaledes ogsaa her. Og at Egtteskabets Institution i dens christelige Form, trods de blodige Forfølgelser mod de Christne i Mellemtiden, ja selv netop ved disse (Da de ikke kunde standse Christendommens mægtige Udbredelse), altsaa i eet Aarhundrede eller mere, i Tiden mellem Ignatius og Tertullian († c. 243), maa have vundet i Fasthed og Begrændsning, vil man finde heist sandsynligt. Historien viser os, at det er vist.

Tertullian er fremfor nogen Anden skicket til at oplyse os om et saadant Forhold som Egtteskabet og dets christelige Signatur paa hans Tid. Hans tidligere Berøvelse (før hans Dvergang til Christendommen) med alle Livsforhold, hans Dannelse til Romersk Rhetor og Jurist — hvilke begge Dele afspejle sig klart i hans Skrifter (Selv om han aldrig skulde have fungeret som Sagfører), hans glødende og brændende Iver for det christelige Livs Reenhed (der i hans mandige Alder drev ham, utilfreds med Meget i Kirkens Skikkelse, til at gaae over til Montanismen), hans skarpe Blik for alle det sædelige Livs Forvildelser, hans uforfærdede Mod som Christendommens Stridsmand og Rjempe ligeoverfor en modsigende, ja snufsende hedensk Verden — kort, Alt gjør ham til et uvurdeerligt Vidne paa dette Gebeet. Dertil kommer: Tertullian recapitulerer i sig, man kan gjerne sige mere end tre Aarhundreder. Den gamle Africanske Kirke med hele sin skarpt udprægede Form afhænger af ham lige til Augustinus's Dage; han griber over i den Romerske og bestemmer en stor Deel af dennes første Udvikling.

Men er Tertullian end og bliver uundbærlig for Kirkens og Culturens Historie, overalt, hvor man vil gaae sikkert, historisk, frem, er og bliver han end den første og største af alle Latinske Kirkesædrene, saa vil den upartiske Historieeskriver dog ikke overse, hverken hvor hans Vidnesbyrd overhovedet mere udtrykker en individuel, om end aandrigh forsvaret, Anskuelse, end almindelig

Christelige Grundsetninger, eller hvor det, efter hans Overgang til Montanismen, er støttet paa Fordringer, som Kirken i Almindelighed ikke vedkjendte sig.

Allerførst vil vel Tertullian kunne gjøre Regning paa almindelig Sympathi, naar han, som han pleier, med faae, men dybt prægede, Livstræk afmaler os det i Sandhed christelige Ægteskabs Lykke og Fortrin. „Hvor skulde jeg finde Død nok“, siger han, „til et opregne Lyksaligheden af det Ægteskab, som Kirken sammenknytter, som den kirkelige Oblation bekræfter, der ligesom forsegles og proclameres af Englene, der erklæres for gyldigt af Faderen?“¹³⁾ Man kunde i Udtrykket „sammenknytte“ (conciiliare) ville søge Spor af en allerede nu vedtaget Copulation; men Tertullian og det efter ham følgende Aarhundrede kjender den ikke; hvad han hævder er den kirkelige Notorietet,¹⁴⁾ der jo dog — slutter han — maa staae høiere end den borgerlige, siden Gud selv her er det trofaste

¹³⁾ Tertullian. ad uxorem, II, 9: „Unde sufficiam ad enarrandam felicitatem ejus matrimonii, quod ecclesia conciliat, et confirmat oblatio, et obsignatum angeli renunciatur, pater rato habetur?“ Jac. Gothofredus har ved et dristigt Blik villet finde heri et christeligt Gienbillede af, hvad man i Almindelighed iagttog ved Ægteskabets Slutning efter Romersk Sædvane (nemlig: proxenetæ, oblatio osculi et arrharum, obsignatio tabularum, amicorum testiumque fides et præsentia, consensus patris; see Gothofred. in Cod. Theodosian., lib. III, tit. 7, leg. 3). I al Fald er det vist, at Ordene: obsignare, renunciare, rato habere gaae paa Ægteskabs-Instrumentet efter borgerlig Form. Ved „oblatio“ er uden Tvivl ikke [at forstaae den liturgiske Oblation (προσφορά i Nadveren), men ligesom Gaver, som lagdes paa Alteret, ved hvis Frembringelse Presbytererne offrede Takkebøn til Gud.

¹⁴⁾ Kun bruger han dette Begreb af Notorieteten i et langt videre Omfang end Ignatius. Efter denne maa Anmeldelsen see hos Biskoppen; efter Tertullian kunde de Forlovede melde sig hos Presbytererne, Diaconerne, Enkerne (Diaconisferne), overhovedet hos alle de Personer, som beklædte nogen kirkelig Function. Tertullian. ad uxorem, II, 11.

Bidne; hvad han angriber og i høieste Grad misbilliger er de hyppigt forekommende Ægtefæller, hvor den ene Deel var Hedning¹⁵⁾. Men netop idet han med de allerstærkeste Grunde forkaster denne Misbrug, der jo vist nærmest, som han yttre sig, reiste sig af en Skrøbelighed i Troen og utømmet kjødelig Begjærlighed¹⁶⁾; netop i det han viser, at Hedningene selv her beffjæmmede de Christne, i det en saadan Forbindelse med Fremmede (extranei) hos dem var belagt med svære Straffe¹⁷⁾; netop i det han i et høist veltalende Foredrag giver de Letsindige at betænke, hvor mange „Farer og Saar for deres christelige Troessliv“ de i et saadant Ægtefælle udsætte sig for¹⁸⁾ — betjener han sig af Udtryk, der klart godtgjøre, ei blot — hvad der forstod sig af sig selv — at Civil-Ægtefælle efter de Romerske Love bestod som Regel, men at de Christne, som havde sluttet saadanne af Kirken misbilligede Forbindelser, ofte i

¹⁵⁾ Men selv i dette Punkt domte han, saalænge han endnu ikke var traadt over til Montanismen, billigt, og havde Blik for den Apostoliske Liberalitet, der betingelsesvøis lader saadanne Ægtefælle gjælde, fordi det er muligt, at den christelige Ægtefælle kan vinde den hedenske for Christendommen. Ved Siden heraf komme jo unægtelig Udtryk for, der hverken stemmede overeens med den kirkelige Disciplin i den Tid eller kunde indgaae i det Apostoliske Synspunkt. (Saaledes ad uxorem II, 3: „Fideles, gentilium matrimoniam subeuntes, stupri reos esse constat, et arcendos ab omni communione fraternitatis.”)

¹⁶⁾ Tertullian. ad uxorem II, 8: „fidei imbecillitas, prona semper concupiscentia sæcularium gaudiorum.“

¹⁷⁾ Tertullian. l. c.: „ut gentiles quidem, extraneis junctæ, libertatem suam amittant.“

¹⁸⁾ Han bemærker med Rette (ad uxorem II, 4—7), at mange af de Pligter, som paalaae den christelige Kvinde, af hende ikke kunde øves, med mindre hun vilde udsætte sig for den hedenske Ægtefælles Foragt eller endog Mistanke, at et Samliv i Ben gjordes umuligt; at Husets inderste Braaer (naar f. Ex. Røggasse blev antændt for Guderne) gjordes fremmede for den christelige Ægtefælle. Det er — som sagt — alt ligesaa skarpt seet, som fortræffelig fremsat.

Modfætning til den christelige Disciplins Strengbed beraabte sig paa, at deres Egteskab jo var et efter alle Former lovgyldigt¹⁹⁾.

Denne Kamp, denne Spænding, om vi saa tør sige, mellem de halvhedenske Egteskaber, der skjød sig ind under det borgerlige Egteskabs Lovgyldighed, og den kirkelige Form for Egteskabet med Kirkens Notorietet og Betsignelse, faaer hos Tertullian endnu meget stærkere Udtryk; men selv det stærkeste — og dette hidrører fra et Skrift, som er skrevet efter hans Overgang til Montanismen²⁰⁾ — angriber ikke Civil-Egteskabets Gyldighed som Egteskab, men sætter den kirkelige Bitterlighed som en saa ueftergivelig Fordring, at alle Egteskaber, der undlode at søge denne, stode i Fare for at agtes som Concubinatus eller Utugt. Det vil da sige: dette var Betragtningensmaaden hos Montanisterne, der erklæ-

¹⁹⁾ Følgende ere de uimodsigelige Beviissteder. Tertullian. ad uxorem II, 3: „At numquid tabulas nuptiales (Egteskabscontracten efter den civile Form) de illo apud tribunal Domini proferemus? et matrimonium rite contractum (det lovgyltige borgerlige Egteskab) allegabimus, quod vetuit ipse?“ Fremdeles: de pudicitia (Montanistisk Skrift) c. 4: „nec inde consortæ obtentu matrimonii crimen eludant“. (Jeg forklarer: „consortæ sc. manus“, saa at dette Udtryk sigter til den offentlige Consensus mellem de Forlovede, som, efter de Romerske Love, tillige betegnedes ved deres og Bennisers Haandslag, samt stabsfæstedes saavel ved dos som donatio. Tertullians Slutning er denne: „Selv det lovsformelig gyldigste Egteskab kan dog ikke ansees for christeligt og kirkeligt, med mindre det har den kirkelige Notorietet.“)

²⁰⁾ Tertullian. de pudicitia c. 4: „Ideo penes nos occultæ quoque conjunctiones, i. e. non prius apud ecclesiam professæ, juxta moechiam et fornicationem judicari periclitantur“. Saavidt gif man paa Montanismens Standpunkt og dog ikke videre end at disse Egteskaber, som manglede den kirkelige Bitterlighed og Befegling, stode i Fare for at ansees som Utugt og Concubinatus.

rede de andre Christne for „Psychiske“, men ingenlunde Kirkens Praxis²¹⁾.

Forresten er det unødvendigt at bemærke, at Benedictionen, der, som Tertullian siger saa smukt, er „hele de Christnes Dmgjængelses Sacrament“²²⁾, det, der helliger ethvert Forhold i det christelige Liv, blev tilligemed Notorieteten, dog ei først fra nu af, betragtet som det kirkelige Ægtefælts rette Besegling.

²¹⁾ Paa dette Standpunkt forekommer da og hos Tertullian flere baade eregetiske og ved den kirkelige Praxis uafhængede Paastande. Først misbilliger han aldeles andet Ægtefælle efter den første Ægtefæltes Død, som dog Apostlen havde tilladt blot med den Indskrænkning: „μόνον ἐν Κυρίῳ“ og paaستاaer, den Apostoliske Tilladelse kunde kun have Hensyn til Kirkens første strøbelige Tilstand („tirocinium novæ et maxime orientis ecclesiæ“), ja gaaer saa vidt, at han mener, her maa i al Fald en feilagtig Læsemaade have indsneget sig, fordi Apostlen taler om Dvinder, der have mistet deres hedenske Ægtefælle og hvis andet Ægtefælle altsaa er det første christelige (de monogamia, c. 11). Videre afviser han den Indvending, som man fra det modsatte Standpunkt med Rette reiste, at Apostlen jo kun havde foreskrevet den christelige Biskop, at han skulde være een Dvinderes Mand (1 Tim. 3, 2), med den, unægtelig al eregetisk Sikkerhed opløsende, Bemærkning: at hvad der galdt for Biskoppen, det maatte gjælde for alle Christi Legems Lemmer; Apostlen havde kun sat det i Spidsen for at antyde Anvendelsens Almindelighed (l. c.). Endelig modte selv Ægtefællernes Bekrandsning (en oprindelig hedensk Ritus) hans skarpeste Misbilligelse „for di Herren meget mere havde priist de Sørgende salige, og naar man begyndte med eet hedensk Symbol, kunde let hele Hedenstabet følge med“ (de corona militis, c. 13: „Coronant et nuptiæ sponsos; ideo non nubamus ethnicis, ne nos ad idololatriam usque deducant, a qua apud illos nuptiæ incipiunt.“) Det maa udtrykkelig erindres, at denne Tertullianske Rigorisisme paa Ægtefællens Gebeet saa lidt som hele hans Montanistiske Betragtningssmaaede trængte igjennem.

²²⁾ Tertullian. de testimonio animæ, c. 2: „Benedictio inter nos summum disciplinæ et conversationis sacramentum.“

IV.

Kaste vi dernæst et Blik paa disse Forholds Udvikling indtil Midten eller henved Udgangen af det femte Aarhundrede, saavidt de enkelte Kirkeskribenter have udspreidt Lys derover, saa træde os kun to Kjendsgjerninger imøde, der kunne have Indflydelse paa denne Undersøgelse.

Den ene er den, at med overveiende Sandsynlighed, i det mindste i Orienten, Copulationen ved Præstehaand efterhaanden almindelig indførtes og begjæredes tillige af dem, der søgte den kirkelige Betsignelse²³⁾, dog uden at denne endnu havde den ringeste borgerlige Betydning eller Virkning, og uden at Kirken selv tillagde den nogen høiere Betydning, end den tilskrev den ogsaa fra nu af i Orienten meget hyppige Befrandsning eller Kroning af Brudgom og Brud, forsaavidt de efter Menighedens Vidnesbyrd virkelig vare „Ungkarl“ og „Jomfru“²⁴⁾. Det var med eet Ord kirkelig haderlige og ærbørdige Skikke, der forhøiede Ægteskabets kirkelige Glæds, men Intet videre.

Den anden, ligesaa høit bevidnede, Kjendsgjerning er den, at trods den retfærdige Uvillie, Kirken fra Begyndelsen af havde viist mod det, vi kaldte de halv hedenske Ægteskaber, og trods dens alvorlige Omhu for at standse disses Udbredelse, alligevel endnu i det femte Aarhundrede (hvor Hedenskabet selv saa godt som var hensjunktet i Gruus) disse forekom og gjorde

²³⁾ Gregorius Nazianzenus Epist. 57 omtaler det som en almindelig Bestilling for Biskopperne at sammensøje de Forlovedes Hænder („και των νεων τας δεξιās αλληλας τε ξυβαλλω“). Antydningerne herom ere forresten sparsomme. Copulationen blev næppe almindelig før det niende eller tiende Aarhundrede.

²⁴⁾ Chrysostomus in I Tim. Homil. 9: „διὰ τὸτο σέγαρος ταῖς χειραῖς ἐπιτιθενται, σύμβολον τῆς νικῆς . . . ὅτι μὴ κατηγωνίσθησαν ἐπὶ τῆς ἡδονῆς“. Baade Brudgom og Brud bare i saa Tilfælde Krone eller Krands.

Krav paa at anses for lovgyltige Ægtefæder. Augustin og Hieronymus ere vore Hjemmelsmænd her. Den Førstnævnte (der, dog halv tvivlende, stod paa det Tertullianske Standpunkt: at betragte saadanne Ægtefæder som adulteria)²⁵⁾, aabenbarer os herved den høist mærkelige Omstændighed, ei blot at han selv, ved et foreliggende Tilfælde af denne Natur (da en, endnu hedensk Ungkarl, Søn af en Ven af Augustin, begjerede en christelig Jomfru til Ægte) var ueens med een af sine Medbiskopper om Afgjørelsen af dette Spørgsmaal, og maatte gjøre denne opmærksom paa, at Kirken jo var den naturlige Værge for alle christnede Umyndige²⁶⁾, men tillige, at det Spørgsmaal, om hvorvidt Indgaaelsen af et saadant Ægtefælskab maatte henregnes til de Synder, der udelukkede fra Meddelelsen af Daabens Gode, ikke almindeligt var optaget i de afrikanske Catechismi competentium (Normalbøger for dem, der forberedede sig til at døbes), ja at endog flere Biskopper og Geistlige forsvarede, om ikke saadanne Forbindelsers kirkelige Gyldighed, saa dog de paagjældende (hedenske) Personers Ret til at søge Daaben²⁷⁾. Og Hieronymus, der for sin Deel ikke tager i Betænkning at mildne den strenge Tertullianske Opfattelse af 1 Cor. 7, 29, saa baade

²⁵⁾ Hans Praxis var i det Hele taget mildere. Possidius, hans Biograph (vita Augustini, c. 27), beretter os, at han formeente, at Trolovelsen var aldeles Brudgommens og Brudens med deres Benners Sag, og først naar Forbindelsen virkelig var knyttet, skulde Præsten træde til og stadfæste den samt meddele Velsignelsen.

²⁶⁾ Sammenhængen i de betræffende Breve af Augustin (ad Rusticum ep. 255, ad Episcopum Benenatum Epist. 252—254 Edit. Benedict.) er af os antydet saaledes, som vi troe, den maa opfattes. Pigen var i al Fald Myndling; derfra Erindringer om „episcopalis paternitas ecclesiae Catholicae“.

²⁷⁾ Det høist mærkelige Sted findes i Augustin, de fide et operibus, c. 19. Vi hidsette kun de Ord, som indeholde Beviskraften. „Inde fortasse apud quasdam ecclesias negligentia ista subrepsit, ut in Catechismis Competentium nec quærerentur, nec percuterentur hæc vitia; atque inde factum est, ut inciperent et defendi.“

andet og tredie Ægteskab, efter Ægteskallens Dod skulde være tilladt, kun ikke med Hedninger²⁸⁾, kan slet ikke fragaae, at netop disse Forbindelser vare saare hyppige i hans Dage. Han erklærer sig uforbeholdent og skarpt derimod, men tilføier: at han vel vidste, han ikke vilde indlægge sig nogen Yndest med denne Paaastand hos den største Deel af det kvindelige Kjen²⁹⁾.

Resultatet af den hidtil førte Undersøgelse er dette: at det borgerlige Ægteskab, selv i dets meest anfægtede og med Rette af Kirken reproberede Form (som blandet Ægteskab mellem Hedninger og Christne) endnu ved Slutningen af det femte Aarhundrede bestod i uroffet Gyldighed, og at Kirken ingenlunde forkastede eller erklærede sig imod det borgerlige Ægteskab, uden enten forsaavidt Christne forsømte at begjære den kirkelige Betsignelse dertil, eller forsaavidt det misbrugtes som et Skjul til at legalisere den ægteskabelige Forbindelse mellem Hedninger og Christne.

V.

Vigtige blive os fremdeles Conciliernes Bestemmelser (nærmest i det betegnede Tidspunkt), fordi de indeholde den ældste kirkelige Lovgivning. Men disse stadfæste ganske det nys fremstillede Resultat. I Almindelighed tage de, hvad dette Spørgsmaal angaaer, kun Hensyn paa Blandings-Ægteskaberne og udvide dette Begreb til alle „extranei“, altsaa og til Hæretikerne, men forudsætte netop herved Civil-Ægteskabets Bestaaen og fulde Gyldighed. Kirkelige Straffe paalægges

²⁸⁾ Hieronymus adversus Jovinianum, I, 10 (ed. Vallarsi): „Qui secundas tertiasque nuptias concedit in Domino (1 Cor. 7, 29), primas cum Ethnico prohibet.“

²⁹⁾ Hieronymus adversus Jovinianum, I, 10: „inde pleræquæ, contemnentes Apostoli jussionem, junguntur gentilibus... Licet enim in me sævituras sciam plurimas matronarum &c.“

Dvertræderne, men dog lempelige. — Kort før det Nicænske Kirkemødes Dage fastsætter Conciliet i Illiberis (313), at „formedelst den store Dverflood paa Gistefærdige maae christelige Jomfruer ingenlunde gives Hedninger til Ægte, for at ei den blomstrende Alder skal henrives til aandelig Utugt“, og fremdeles, „at hvis Hæretikerne ei vilde gaae over til det katholske Samfund, skulde de ei heller faae Piger af dette Samfund til Ægte, fordi der jo intet Fælledsskab kan være mellem den Troende og den Vantro“; Forældre, som gjøre derimod, straffes med fem Aars Excommunication³⁰⁾. — Næst efter (314) forordner Conciliet i Arles, at de Piger, der saaledes indgik Ægteskab med Hedninger, skulde være udelukkede fra Communionen „for nogen Tid“³¹⁾. Det Nicænske Concil selv har i sine Canones Intet om dette Forhold. — Det for sin Skrift-Canon saa berømte Laodicenske Concil (372) bestemmer simpelthen, „at kirkelige Personer ikke iflæng maae bortgifte deres Børn til Hæretikere“³²⁾. — Samme Bestemmelse (ligeledes indskrænket til Klerikers Børn) gjentages paa et Concil mod Udgangen af det fjerde Aarhundrede (397), det tredie Carthaginensiske (under Aurelius)³³⁾. — Det økumeniske Concil i Ephesus (431) har slet ingen Bestemmelse herom³⁴⁾. — Conciliet i Chalcedon (451) gjentager det almindelige Forbud mod Ægteskab med Hæretikere, Jøder, Hedninger, under Trudsel af

³⁰⁾ Concilium Eliberitanum, Canon 15. 16. Harduini Collectio Conciliorum, I, 252.

³¹⁾ Concilium Arelatense, Canon 11. Harduin. I, 265.

³²⁾ Concilium Laodicenum, Canon 10. Harduin. I, 783 sq. Det synes af det udpegede Udtryk, at man tog den tidligere strengere Disciplin tilbage og indskrænkede den blot til Geistliges Børn. Udtrykket „*μη ἀδιαγόρευς*“ lader Forklaringen aaben, at man dengang kendte Tilfælde, hvor selve Kirken med Hensyn til Forholdene var tilbøielig til at give efter.

³³⁾ Concilium Carthaginense III, Canon 12; Harduin. I, 962.

³⁴⁾ Ligesaa lidt som det økumeniske Concil i Constantinopel.

„kanonisk Straf“, og tilføjer med Hensyn paa Kirkesangere og kirkelige Forelæsere, som det i nogle Provindsfer var tilladt at gifte sig, at de ikke maatte tage nogen heterodox Qvinde til Hgte³⁵). — Vilde vi endnu gaae et Skridt videre, til den yderste Grændse af den primitive (gammel-katholske) kirkelige Lovgivning, saa finde vi, at Conciliet i Agathe (506) endnu engang gjentager Forbudet mod Hgteskabet med Hæretikere, dog med den Indskrænkning, at man nok kunde tage til Hgte blandt dem, hvis de paagjældende Personer lovede at ville blive katholske Christne³⁶).

Saaledes som disse Bestemmelser i Almindelighed vise os, at den gamle Kirke langt mere gik ud paa at moderere, end at ophæve de betegnede Blandings-Hgteskaber (det sidste kunde den ikke netop for det bestaaende borgerlige Hgteskabs Skyld), saaledes træder os her det besynderlige Phænomen imøde, at Kirkens primitive Disciplin paa dette Gebeet i de følgende Aarhundreder, ikke som i andre Punkter skjærpedes, men løsnedes. Vink til denne Knudes Opøsning giver det Følgende.

VI.

Vi komme nu til det Punkt, som danner et aldeles afgjørende Moment i Spørgsmaalet om den kirkelige Betragtning af Civil-Hgteskaberne; og vi føres herved til den Grændse, hvor det gamle Romerske imperium opløste sig i nye Statsdannelser med det gigantiske geistlige Romerske imperium (Pavemagten) ved Siden af sig.

Saalænge de Christne bestode som en forfulgt og forhadet Sect, kjempende for at kunne blive henregnede til „sectæ licitæ“,

³⁵) Concilium Chalcedonense, Canon 14; Harduin. II, 607 sq.

³⁶) Concilium Agathense, Canon 67; Harduin. II, 1005.

var det i sin Orden, at hverken Kirken prøvede paa at rokke de borgerlige Ægteskabers Gyldighed, eller Staten kunde falde paa at henregne mere til Ægteskabets Notorietet end hvad den Romerske Ret henregnede dertil (*consensus nuptialis*, *dos*, *donatio* o. s. v.). Dette Forhold, skulde man mene, vilde være blevet heelt anderledes, siden Constantin den Store ei blot erklærede sig selv for Christendommen, men Christendommen for Statsreligion (321) og førte Korsets Labarum frem for sin feiervante Hær²⁷⁾. Dette skete dog ingenslunde.

Rigtignok gav Constantin ei blot Kirken, men Geistligheden saadanne Privilegier, der deels anerkjendte hiins Corporations-Ret efterhaanden paa næsten alle Gebeter, og deels bragte denne (fra Begyndelsen af ved Bestemmelsen om stridende Parters Ret til at lade deres Sager afgjøre ved en Biskops Boldgift) i en Berelvirkning med det borgerlige Liv, som, i Forbindelse med andre Omstændigheder, dannede det første Trin til Geistlighedens verdslige Magt. Men i hele den Constantinske Lovgivning (som den er optaget i *Codex Theodosianus*), skjøndt den naturlighviis ogsaa udstrakte sig til Matrimonial-Anliggender, finde vi ikke eet Spor af, at der henregnedes mere til Ægteskabets Validitet, end dets borgerlige Fuldbyrkelse; Betsignelsen og hvad forresten Kirken ved Observants havde bestemt som det christelige Ægteskabs Præg blev overalt søgt og begjæret som en fri Sag. Statens Interesse for Hedningernes Omvendelse (for at danne eet politisk kirkeligt Legeme af hele Samfundet) medførte naturlighviis, at de kirkelige Bestemmelser mod Blandings-Ægteskaberne nu bleve overførte udelukkende paa Ægteskab med Jøder, medens man senere ogsaa optog Forbudet mod Ægteskab med Hæretikere. De enkelte Bestemmelser for Ægteskabsforhold (som f. Ex. angaaende Skilsmisse-

²⁷⁾ Jvf. den af os udgivne „Christelige Biographie“ I, 428.

Grundene)³⁸⁾ i denne Lovgivning, vise kun klarligen, at Staten, uimodsiget af Kirken, betragtede Ægteskabet i dets Væsen som en borgerlig Sag.

Theodosius den Store († 395) var, om ellers nogen, kaldet til at uddanne og befæste hele den imperatorisk-statskirkelige Bygning, hvad navnlig hans Criminal-Codex mod Hæretikerne (som man kunde kalde de hidhørende Bestemmelser) berer tydeligt Vidne om³⁹⁾. Men hele den Theodosianske Lovgivning (indtil Valentinian III) forudsætter overalt det borgerlige Ægteskabs Bestaaen, hævder den gamle Romerske Rets Anskuelse deraf, uden naturlighviis i mindste Maade at antaste det kirkelige Ægteskabs frie Sphære. En Lov af Keiserne Theodosius II og Valens (fra 19de Febr. 428) fastsætter, „at selv Mangelen af donatio, dos og Alt hvad der henregnedes til *pompae nuptialis*, slet ikke skulde indskrænke noget Ægteskabs Gyldighed eller være præjudicerlig for Børnenes Anerkjendelse som legitime“; den kræver slet intet videre end „*consensum et amicorum fidem*“⁴⁰⁾. I en anden Lov af Theodosius II og Valentinian III (fra Januar 449) opstilles de samme Requærita, men anordnes tillige, at i Tilfælde af Skilsmisse skulde „for Børnenes Skyld“ en juridisk Procedure indtræde, efter hvilken Hustruen, hvis hun forsømte den lovebefalede Form (*missum*

³⁸⁾ Constantin den Store prøvede paa at indskrænke Skilsmisse-Grundene, i Modsigning til den Romerske, høist laxe, Praxis (Codex Theodosianus III, 16, 1); men allerede hans Son Constantius maatte tage Bestemmelserne herom tilbage. Med forskjellige Afsværlinger bestod denne lempeligere Praxis, indtil Theodosius den Yngre, ved en Lov fra 439, med den Bemærkning: „*in repudio culpaque divortii perquirenda durum est, legum veterum moderamen excedere*“ ophævede saa godt som alle tidligere Indskrænkninger. Jvf. Planck Geschichte der christlichen Gesellschafts-Verfassung I, 494 ff.

³⁹⁾ Jvf. „Christelig Biographie I, 531 ff.“

⁴⁰⁾ Codex Theodosianus, lib. XXII (de nuptiis).

repudium) skulde miste baade sin Medgift og sin Brudegave, og ikke kunne indgaae nyt Ægteskab før efter fem Aars Forløb, hvorimod, hvis en gyldig Eklåmisseggrund forelaae, hun skulde have Ret til at bevise denne, samt til at gjøre Krav paa Tilbagegivelsen af Medgift og Brudegave og til at gifte sig igjen, naar eet Aar var omme⁴¹⁾.

VII.

Man betragter, og det med Ret, Justinian I († 563) som den, der væsentlig fuldendte hele den ældre imperatoriske Lovgivning. Men forgjæves vilde man hos ham søge nogen Støtte for den Mening, som om det kirkelige Ægteskabs Form i det sjette Aarhundrede skulde være blevet anseet som nødvendig til at bestemme et Ægteskabs Gyldighed og borgerlige Følger. Det var jo og saa godt som umuligt, da omtrent eet Aarhundrede før den romerske Biskop Leo I i eet af sine Decretal-Breve, med Anerkjendelse af det kristelige Ægteskabs sacramentelle Charakter, alligevel forudsætter Alt, hvad den Romerske Lov fordrede til Bestemmelsen af Ægteskabets Gyldighed⁴²⁾. Og at Leo's Decretalbreve havde den største Anseelse baade i Orienten og Decidenten, er velbekjendt.

Justinian altsaa havde allerede i et tidligere Stadium af sin Lovgivning erklæret sig derhen, at man ikke skulde forlange mere til et Ægteskabs Gyldighed, end hvad den almindelige, høieste Sætning for den Romerske Lovgivning „Consensus facit nuptias“ fastsætter, og at hertil ingenlunde hverken Paaviisning af nogen Medgift (dotalia instrumenta) eller hvadsombest Amdet

⁴¹⁾ Codex Theodosianus, lib. VIII (de repudio).

⁴²⁾ Leonis M. Epistolæ decretales op. Harduin. I, 1762.

var at henregne⁴³⁾. Midlertid viste der sig flere Misligheder ved Udførelsen; Mange brugte denne Lettelse til at forfalste Contracten eller opstille en maskeert Vidnesførelse; og Justinian saae sig saaledes nødt til at give en Række af nye Bestemmelser derom. I en Lov fra Juni 541 fastsættes: alle hoianseete Personer (Senatorer, magnificientissimi, illustres) skulde ved Ægtefællernes Afslutning iagttage den fuldkomne borgerlige Form med Medgift, Brudegave og Oprettelsen af et formeligt nuptiale documentum; for Personer af den hæderlige Middelfstand (professiones honestiores) agtedes dette ikke nødvendigt; de skulde begive sig til hvilketsomhelst Bedehuus og der for „Kirkeværgen“ kundgjøre deres Forehavende; han skulde da tage tre eller fire Klerker til, og der skulde oprettes et Document, som indeholdt alle fornødne Angivelser, hvilket, naar det var underskrevet i det mindste af een af de Trolovede og to af Vidnerne, skulde nedlægges i Kirke-Archivet. For Almuesfolk endelig (Soldater, Bønder, „caligati“ o. s. v.) skulde det have sit Forblivende ved den gamle Form, ved mundtlig, vidnesfæstet Overenskomst, uden at noget skriftligt Document derover opsattes⁴⁴⁾. Endnu eengang traf Keiseren (ligesom om disse Bestemmelser igjen kunde have ledet til Forviklinger eller syntes utilbørligen at vanskeliggjøre Ægtefællers-Pagterne for Flere) en

⁴³⁾ Justinian. lib. XXIII, § 7, Cod. de nuptiis. Det laae kun i Lovgiverens Hensigt, at svække den almindelige Mening, som om Ægtefællers ei kunde indgaaes mellem Personer af ulige Stand, fordi da ei Medgiften kunde skaffes tilveie. Hvad han alene gjør gjældende som borgerlig Betingelse for Ægtefællers er (ligesledes i Medfør af den gamle Romerske Ret), at Dvinderne skulde være „liberæ & ingenuæ“, og ikke behæftede med nogen Mistanke om en ukjendt Forbindelse. Alle andre Ægtefællers skulde altsaa nyde legitimum matrimonii jus. Det forstaaer sig, at, hvad Lovens Brachylogie fortier, Ægtefællers Notoretet i borgerlig Henseende forudsættes.

⁴⁴⁾ Justinian. Novellæ, 74, c. 4.

Forandring heri, i det der forordnedes, at, med Undtagelse af de hoiansete Personer, kunde alle øvrige enten oprette Egte- skabet med „instrumenta dotalia“ eller uden samme, saa blot den sælleds Overeenskomst, ogsaa uden Kirkebærgens og Kler- kernes Mellemkomst, skulde afgjøre Sagen⁴⁵⁾.

I alle disse Bestemmelser er ikke noget Spor af, at en kirkelig Vielse udkrævedes til Egteskabets Validitet. Ei heller reclamerede Kirken derimod, fordi den var overbeviist om, at Egteskabet efter dets Substant's var en borgerlig Sag, og at den verdslige Øvrighed med Nette kunde træffe Bestemmelser om Alt, hvad der ikke angik Egteskabets kirke- lige Form.

VIII.

Først henimod Udgangen af det ottende Aarhundrede møde vi, i den frankiske Lovgivning, en saadan Bestemmelse af Forholdet ved Egteskabets Slutning, at foruden Notorieteten ogsaa den kirkelige Benediction sattes som nødvendig for at con- statere Egteskabets borgerlige Gyldighed og begrunde dets Ret- virkninger. Men dette var ikke, som Jac. Gothofredus og, efter ham, Bingham have villet fremstille det⁴⁶⁾, en Gjen- indførelse af den ældre, forsømte Praxis; det var meget mere et Led af de vidtomfattende Foranstaltninger, hvorved navnlig Carl den Store segte at udtrykke sit Statsbegreb og betrygge eller simplificere Statens Forhold til Kirken.

Der forordnes altsaa i Carl den Stores Capitular- Samling, at Ingen herefter skulde driste sig til at afslutte noget Egteskab uden offentlig og med Kirkens Betsignelse; Præsten

⁴⁵⁾ Justinian. Novellæ, 116, c. 4.

⁴⁶⁾ Bingham Origines ecclesiasticæ, IX, 339 sq.

skulde i Menighedens Paahør i det betræffende Parochie forelægge de Spørgsmaal, hvorved Egtteskabets Lovlighed blev sat udenfor al Tvivl; Benedictionen skulde derefter følge og saa Trolovelsen samt den lovmæssige Dotation⁴⁷). Med den sidstnævnte Bestemmelse sigtes til den hos alle Germaniske og Nordiske Folk gjængse Desponsation; foruden denne maatte endnu Egtteskabets virkelige Fuldbyrkelse (*copula carnalis*) træde til, for at gjøre det til et borgerligt retsgyldigt Forhold⁴⁸).

Spørge vi nærmere om Motiverne til denne Opsættelse af Forholdet, da ere de ei vanskelige at udfinde. Først havde Carl den Store en dyb Erbødighed for de kirkelige Bestemmelser, hvilke han, selv hvor de modsagde hverandre, optog i sine Capitularier, uden heller i mindste Maade at spørge om deres Egtthed (hvorved Beien banedes til de et halvt Aarhundrede senere opdykkende falske Isidoriske Decretaler), ligesom paa den anden Side disse Capitularier selv (som om Kirken vilde udtrykke sin Anerkjendelse af dem) senere deelviis bleve optagne i den Kanoniske Ret. Dernæst saae han med Skræk paa den store Tvilseløshed og Raahed, der yttrede sig dog ei blot paa dette Gebeet, og efter hans Mening bedst kunde lues ved den muligste Uniformering af alle borgerlig-kirkelige Forhold. Endelig var (hvad ogsaa disse Love tyde hen paa) en saadan Ligevægt af Stat og Kirke, at Staten i alle Tilfælde beholdt Sværdheftet i sin Haand, hans Ideal for Statsstyrelsen.

Hvorvidt nu disse Capitulariers Bestemmelser ere blevne almeengyldig Norm eller ikke, maatte naturligviis i hine Aarhundreder, hvor Pavenmagten var paa Beien til sin Culmination, meest afhænge af, hvorvidt den Romerske Kirke virkelig i alle Tilfælde fandt denne Lovgivning i sin Interesse — hvorom i

⁴⁷) *Caroli M. Capitularia* (ed. Baluze), T. I, lib. VII, c. 179. Jvf. lib. VI, c. 133 o. a. St.

⁴⁸) Eichhorn *Deutsche Staats- und Rechtsgeschichte*, § 54.

det Følgende skal meddeles nogle Vink. Men hvorledes disse Bestemmelser satte sig i Ligevægt med Folke-Net og Folke-Observantfer (som de, uafhængigt heraf, bestode hos Vestgotterne, Frankerne, Sachserne og andre Folk) — det er et Spørgsmaal, hvis, i og for sig høist vanskelige, Besvarelse vilde føre os for langt ud over denne Undersøgelses Grændser.

IX.

I Orienten indførtes eet Aarhundrede senere samme Praxis ved Leo den Vises Lovgivning (c. 886), men, som det synes, af en ganske anden Grund. Denne Keiser nemlig, der fremfor Alt søgte at indføre den Trullandske Synodes Bestemmelser heelt og holdent i Livet, pønsede paa, hvorledes man i disse Dage, „da man først egentlig kunde føre et fuldkomment christeligt Liv“, medens den ældre Tid altfor meget havde givet en friere Betragtning Rum, kunde omgive Ægteskabet ligesom med en Kobbermuur, forordnede nu, at ingen Ægteskaber maatte slattes eller skulde have borgerlig Gyldighed og Retsfølger, med mindre de vare functionerede ved den kirkelige Benediction; thi „en Mellemting mellem Ægteskabet og Celibatet gaves der ikke; hvo der begjærede hiint, maatte underkaste sig den dermed forbundne Ulempe“⁴⁹⁾.

Denne Bestemmelse, der ganske aander det Byzantinske Hof's forcerede Sammenblanding af det Kirkelige og Verdslige (hvilken, tilligemed andre Omstændigheder, tilsidst fremskyndede Rigets Undergang), og forresten var den Keiserlige Philosoph værdig, som efter tre Ægteskaber indgik en Forbindelse med en Concubine, Zoë, og paastod, at Kirken skulde velsigne denne Forbindelse —

⁴⁹⁾ Constitution. Imp. Leonis, 89 („περὶ τῶν τῶν συνοικέσιων ἀνεὺν τῆς ἱερᾶς εὐλογίας μὴ ἐρῶσθαι“). Jvf. Constit. 74.

betegnes forresten i den ovenanførte Constitution som en „ny Skif“. Den synes dog at have holdt sig saa temmelig i Orien-ten; i det mindste fornyedes den af Alexius Comnenus († 1118).

Men en saadan Byzantinsk Kirke-Stats-Indretning har aabenbart kun den Vægt, som hele denne Tids Charakter kan give den. Noget almindelig christelig Maxime er ikke herved udtrykt.

X.

Det er i den Latinske Middelalder, der alene udviklede nogen selvstændig eiendommelig Kraft, at vi maae søge nærmere Oplysning om, hvorvidt Civil-Egteskabet i det niende og de følgende Aarhundreder endnu er blevet anerkjendt som Egteskabets Substant.

Den gjældende Lovgivning havde, som det synes, reent tilintetgjort denne Form, men netop derfor tog en slettere Form, de egentlig hemmelige Egteskaber (*matrimonia clandestina, occulta*), der afsluttedes uden al Bitterlighed, Overhaand. Havde Kirken, og med Grund, fordret en kirkelig Notorietet for alle Egteskaber, der vilde betragtes som christelige, saa maatte den i højeste Grad misbillige hine. Men selv i det den udtalte denne Misbilligelse, anerkjendte den selv saadanne hemmelige Egteskabers Gyldighed.

Den kanoniske Ret fastsætter som Regel: „at ingen Troende, af hvad Stand han end mon være, maa gifte sig hemmeligen, men, efterat have annammet Præstens Velsignelse indgaae Egteskab offentlig, i Herren“⁵⁰⁾. Men ved Siden heraf fastholdt

⁵⁰⁾ Can. 2, cap. 30, qv. 5: „Nullus fidelis, cujuscunque conditionis sit, occulte nuptias faciat, sed, benedictione accepta a sacerdote, publice nubat in Domino.“

den den gamle Definition af Ægteskabet efter den Romerske Rets-Principier og bestemte, at „den gjensidige Overenskomst om at ville boe sammen og fastholde et uadskilleligt Livs-Samqvem, udgjorde Ægteskabets Væsen“⁵¹⁾.

Flere Romerske Biskopper afgave Kjendelse om saadanne hemmelige Ægteskaber og erklærede sig for deres baade borgerlige og kirkelige Validitet, blot som Ægteskaber betragtede. Blandt disse fornemmelig Alexander III, der 1180 rescriberede til Biskoppen af Beauvais: „at naar et Ægteskab var affluttet saa hemmeligt, at retlig Vished ikke var at erholde derom, saa maatte man ikke gaae frem med kirkelige Tvangsmidler mod saadanne Personer; men vilde de gjøre deres Ægteskab offentlig bekjendt, saa havde Kirken, forudsat at ingen anden gyldig Grund (som f. Ex. de forbudne Grader) var derimod, at anerkjende og bifalde et saadant Ægteskab, ligesom om det strax fra Begyndelsen af var blevet indgaaet i den forsamlede Menigheds Nærvaerelse“⁵²⁾. Pøpst Innocents III forbød (ved den almindelige Kirkeforsamling i Rom 1215) ubetinget de hemmelige Ægteskaber⁵³⁾ og ophøjede Tillysningen, forhen kun en Sædvane-Net, til almindelig Regel.

⁵¹⁾ Can. 3, § 1, cap. 27, qv. 2: „Consensus cohabitandi et individuum vitæ consuetudinem retinendi interveniens conjuges facit.“

⁵²⁾ Cap. 27, X (de sponsalib. 4, 1). Tidligere, 1170, havde den samme Pave, da en vis Andreas meente at kunne forlade sin Hustru, med hvilken han havde indgaaet et hemmeligt Ægteskab, befalet henne: „ut ad uxorem suam redeat et eam matrimoniali affectione pertractet.“ (Cap. 2. X. de clandestin. desponsat. 4, 3.)

⁵³⁾ Det maa udtryffeligt bemærkes, hvad den følgende Fremstilling vil vise, at med dette almindelige Forbud mod de hemmelige Ægteskaber endnu slet ikke var udtalt, at man ikke vilde ansee dem for borgerlig gyldige, hvilket man virkelig gjorde og vedblev at gjøre.

Hvor meget man end med Hensyn paa de Romerske Biskoppers Mildhed mod de hemmelige Egteskaber kan være tilbøielig til at skrive paa den kirkelige Politiks Regning i hine Dage, der netop ogsaa ved at forbeholde sig Afgjørelsen over Egteskabernes Validitet i sidste Instants søgte at befæste sig — saa meget er dog klart, at hvor en borgerlig Legitimation ei fattedes Egteskabet, og forresten ingen impedimenta matrimonii dirimentia vistes sig, der var den Romerske Kirke beredvillig til at anerkjende det.

Resultatet af Betragtningen af Middelsalderens Tilstande (i Occidenten) er altsaa unægteligen dette: Theoretisk holdt man fast ved, at det borgerlige Egteskab (*consensus cobabitandi individuamque vitæ consuetudinem retinendi*) var Egteskabets Substant, medens man praktisk søgte at conformere alle Egteskaber ved at opheie dem til kirkelige. Dette udtryktes maaskee allerklarest ved den gjængse Distinction hos Kanonisterne mellem *matrimonium legitimum* og *ratum*. Ved hiint forstode de det borgerlig gyldige Egteskab, ved dette det af Kirken (med Notorietet, Belsig-nelse og Proclamation) ratihaberede, eller, som man og betydningssfuldt kaldte det, „det hellige Egteskab“.

XI.

Man tillade os, førend vi gaae over til Reformationens Dage, vor egentlige Hjemstavn og Moderkjød, med et Par Ord at omtale den Romersk-katholske Kirkes senere Praxis og saaledes afslutte Undersøgelsen fra denne Side.

Det Tridentinske Concil (1563), den nyere, Protestantismen fjendtlige, Romerske Katholicismes Hovedhjørnesteen, slutter sig i sine reformatoriske Bestemmelser om Matrimonial-sagerne til Innocents III nys omtalte Anordning, hvilken den

deels omkandser, deels udvider. Men paa den anden Side indleder det disse Foranstaltninger med den utvetydige Erklæring: „at det jo er slet ingen Tvivl underkafstet, at hemmelige Egteflaber, naar de kun ere afsluttede ved Parternes frie Indvilligelse, maa betragtes som kirkelige og virkelige Egteflaber, og at altsaa de ere at fordømme, som de og nu fordømmes, der nægte dette, der paaftaae, at Egteflaber, som ere sluttede af Bornene uden Forældrenes Samtykke, ere i sig selv ugyldige og kunne enten bifaldes eller opløses af Forældrene; men at Kirken alligevel af gyldige og gode Grunde har stedse afflyet og forbudt saadanne Forbindelser“. ⁵⁴⁾

Det Tridentinske Concil staaer altsaa, hvad dette Punkt angaar, væsentlig paa Grundvolden af den gamle kirkelige Praxis. Enkelte Undtagelser og Indskrænkninger, som senere bleve gjorte i denne kirkelige Lovgivning — navnlig ved Benedict XIV Bestemmelse (1758), at disse Forskrifter kun kunde have Gyldighed, hvor det Tridentinske Concil var anerkjendt ⁵⁵⁾ — vedkomme os her ikke.

Kun i eet Stykke (foruden naturligheds hvor Spørgsmaalet om blandede Egteflabers Afslutning blev et Tviens Gøble mellem Confessionerne) vedligeholdt den Romerske Kirke sin gamle imperatoriske herskesyge Charakter, i det den nemlig paaftod, at det tilkom Kirken og Kirken alene at afgjøre Alt, hvad der maatte anses som gyldig Grund mod at indgaae eller fortsætte Egteflab. Modsigelsen herimod udeblev ikke. Den Gallicanske Kirke med sine store Forkjempere Edm. Richer

⁵⁴⁾ Concil. Tridentin. Sessio XXIV. Decretum de reformatione matrimonii, cap. I. De øvrige Bestemmelser i denne Session vedkomme ikke denne Undersegelse.

⁵⁵⁾ See derom: Riegger Institution. jurisprudent. ecclesiast. P. IV, § 70. Walter Lehrbuch des Kirchenrechts, § 293. 294.

Bossuet⁵⁶⁾ o. a. rejste sig ei blot imod de Romerske Anmasselser, men undersøgte hele Sagen paa ny, fra Roden af. Dens Lære om dette Punkt blev altsaa væsentlig denne, paa den Romersk-katholske Betragtning af Egteskabet som et Sacrament⁵⁷⁾ hvilende: „Man maa ikke sammenblande Egteskabet med Egteskabets Sacrament. Egteskabet er en Contract, hvorved Mand og Kvinde forbinde sig til at leve sammen indtil den ene af de Contraherendes Død; men Egteskabets Sacrament er en udvortes Ritus, indstiftet af Jesus Christus for at hellige denne Contract og den Forbindelse, som er Følgen deraf. Egentlig talt altsaa kan Egteskabet bestaae uden Sacrament, fordi det kun har borgerlige Virkninger til sit Object og udleder disse af Former, som ere fastsatte af den borgerlige Dyrighed. Hvad forresten Kirken eller rettere dens Tjenere have kunnet tilføie hertil, er ifkun blevet væsentligt, forsaavidt som den borgerlige Dyrighed har adopteret det og omklædt det med sin Magt“. ⁵⁸⁾

Det var paa denne Betragnings Grundvold, at Jac. Launo i skrev sit berømte Skrift „de regia in matrimonium potestate“, hvori han vindicerede den borgerlige Dyrighed Ret til at bestemme alle borgerlige Requisite for Egteskabets Indgaaelse og Opløsning. ⁵⁹⁾

⁵⁶⁾ Bossuet selv havde, som Subdiacon i Metz, ikke taget i Betænkning at indgaae et hemmeligt Egteskab med en *Mlle. Mau-léon*. See: Prosper Marchand *Dictionnaire historique* s. v. Bossuet.

⁵⁷⁾ Selv denne Opfattelse var, som vi ville erindre om, ikke gennemgribende i den Romerske Kirke. En Deel af Scholastikerne (f. Ex. Petrus de Soto) yttrede, at man ei kunde kalde Egteskabet et Sacrament i Ordets egentlige Betydning. *Jof. Jo. Launoii Opera*, IV, 2, 522.

⁵⁸⁾ Vi ville strax faae at høre, hvor nær den Gallicanske Doctrin i dette og i flere Punkter stod Protestantismen.

⁵⁹⁾ Det er urægtelig reent protestantisk, naar Launo i her og andre Steder, for at undgaae Conflicter med det Tridentinske Concils Bestemmelser, der vil (l. c. cap. 4), at Kirken alene skal be-

XII.

Reformationen maatte paa mange Maader misbillige den i den Romerske-katholske Kirke raadende Praxis med Hensyn paa og Betragning af Egteskabet; først nemlig: at man ved Celibatets Indførelse havde vænnet sig alt mere og mere til at see ned paa Egteskabet som en mindre fuldkommen Stand, hvori man dog ei rettelig kunde tjene Gud, og dernæst: at man fra hiint Standpunkt, hvorefter Egteskabets Substants i alle Tilfælde afgjor over Egteskabets Gyldighed, alt for meget naar Kirkens Interesse, som man foregav, fordrede det, lettede, ja endog befordrede „de hemmelige Egteskaber“.

Reformationens Opgave i Forhold til den gamle Kirke var ogsaa paa dette Punkt hoist vanskelig. Thi hverken vilde den nægte, at Celibatet under visse Omstændigheder og Tidsforhold kunde være fremmeligt for Enkeltes christelige Liv, dog i al Fald, som Herren ogsaa sætter det (Matth. 19, 11. 12), som Undtagelse, ei som Regel -- endnu vore seneste Lutherske Dogmatikere af den gammel=rettroende Skole, fremhæve dette skarpt⁶⁰⁾ — ei heller var den paa nogen Maade uenig med den Romerske Kirke i at bestemme det Substantielle ved Egteskabet som fuldbyrdet ved den notoriske Dvereenskomst mellem de sig Trolovene.

Svorledes Reformationen løste denne Opgave, skulle vi dernæst faae at see.

stemme hinc impedimenta matrimonium dirimentia, paastaacr, at Kirken her maa betyde „collectio fidelium“. (Jo. Launoii Opera V, 2, 813).

⁶⁰⁾ Saaledes Hollaz Examen theolog. IV, A. qv. 9: „Non quæritur, an omnes, qui in munere eculesiastico constituti sint, uxorati esse debeant. Non quæritur, an vita coelebs sit bona et utilis præsertim tempore persecutionis, sed an sit necessaria.“

Først og fremmest kan Luther ei finde Ord nok til at prise Egteskabet som en hellig, velsignet og herlig Stand; og ligesom han et Steds med Nette roser sig af, at næppe nogen Lærer siden de Apostoliske Dage i den Grad har æret den verdslige Stand, Øvrigheden, og indsat den i sin sande ved Guds Ord hjemlede Anseelse⁶¹⁾, saaledes kan med Feie sige, at ingen Lærer har opfattet Egteskabets Væsen og Vilkkaar saa reent og fuldkomment som Luther. Han lærer altsaa (for at vi skulle omfatte det Hele i en Sum): „Egteskabet er en hellig og fortræffelig Stand, den ældste og bedste Stand, ja Kilden og Roden til alle øvrige Stænder.⁶²⁾ Gud selv har æret den paa høieste Maade, i det han har indsat den allerede i Paradiset, og ligesom har været Guds Brudefører.⁶³⁾ Ved det fjerde Bud har Gud bekræftet denne Stand, og ved det sjette ligesom omgjerdet og vel betrygget den.⁶⁴⁾ Ogsaa stadfæster Han sit Velbehag med denne Stand, i det Han taalder og bærer over med, at den af Naturen er ureen og underkastet forskjellige Mangler og Skrøbeligheder⁶⁵⁾. Kristus har æret og helliget Egteskabet ved sin Mennekselivelse, derved, at Han vilde lade sig fødes af en trolovet Jomfru⁶⁶⁾; hvad der vedklæber det af Skam og Ureenhed har Han tildækket og ud-

61) Luthers Werke (Hall. Ausg.), X, 896 ff. (Stedet anført i „den evangeliske Kirkeforfatnings Princip“, S. 39.)

62) Luther Auslegung des 1 Buchs Moses, Werke, III, 570. Hochzeitpredigten, Werke, XII, 2555. Hauspostille, Werke, XIII, 376 ff.

63) Luther Predigt vom Ehestande, Werke, X, 776 f. Kirchenpostille, Werke, XII, 512 f.

64) Luther Sendbrief an Mgr. Albrecht, Werke, X, 807. Predigt vom Ehestande, Werke, X, 700. 773.

65) Luther Auslegung des 1 Buchs Moses, Werke, I, 1466. Predigt vom Ehestande, Werke, X, 702.

66) Luther Predigt vom Ehestande, Werke, X, 775. Auslegung des 1 Buchs Moses, Werke, I, 2486. Hauspostille, Werke, XIII, 369.

slettet ved sin menneskelige Natur⁶⁷⁾; ja Han hævder det i høieste Maade ved at Han selv kalder sig vor Brudgom, og har lært os at opfatte Hægteskabet som et Billede af Hans Forening med sin Kirke, ja af alle Helliges Samfund med Gud⁶⁸⁾. Saa skinner og lyser nu ingen Konge paa Jorden, ja selv ikke Solen deiligere end denne Stand; den er ligesom Ordet, indfattet i en Monstrants⁶⁹⁾. Men da er Hægteskabet først virkelig en saadan hellig Stand, naar den staaer paa denne guddommelige Grundvold og agter Guds Ordning og Død for sit bedste Smykke.⁷⁰⁾ Da er den i Sandhed ei blot en hæderlig, men en nødvendig Stand,⁷¹⁾ paa den ene Side en Lægedom mod Synden og et Hospital for de Syge,⁷²⁾ paa den anden Side en fortræffelig Skole for alle christelige Dyder og Gudsfrygtighed.⁷³⁾

Man skjønner let, at Luther ikke kunde agte Noget for tilladeligt, hvorved Hægteskabets Hæderlighed og Værdighed virkelig krænkedes; at han altsaa fremfor Alt maatte kjempe paa Liv og Død mod Foragterne af denne Stand; endelig at han heller ikke kunde billige hvadsomhelst der vilde gjøre Skaar i denne Forbindelses Notorietet, det være sig nu i borgerlig eller kirkelig Henseende. En naturlig Følge af denne Synsmaade var, at de fleste Lutherske Theologer regnede Forældrenes Samtykke idetmindste betingelsesviis til Hægteskabets nødvendige Bitterlighed.

Det er denne ægte Lutherske Følelse, som lever og aander

67) Luther Sermon vom ehlichen Stande; Werke, X, 753.

68) Luther Kirchenpostille; Werke, XII, 2562.

69) Luther Kirchenpostille; Werke, XII, 2541 f.

70) Luther Kirchenpostille; Werke, XII, 2517 f., 2535. 2556.

71) Luther Großer Katechismus; Werke, X, 80 f.

72) Luther Auslegung des 1 Buchs Moses; Werke, II, 577. Sermonen vom ehlichen Stande; Werke, X, 749. 757.

73) Luther Auslegung des 1 Buchs Moses; Werke, I, 1091. Auslegung Hosea; Werke, VI, 1955.

i flere af de Indsigelser, man har reist mod det borgerlige Ægteskab, men uden dog at have fattet Luthers Aand eller den Lutherste Kirkes virkelige Mening.

XIII.

Thi med al sin Erbødighed for Ægteskabet som en sand Guds Ordning og Helligdom paa Jorden, var det ingenlunde Luthers Aigt at ville angribe eller betvivle det borgerlige Ægteskabs Gyldighed. Ivertimod han regnede Ægteskabsfager overhovedet til de borgerlige Sager og paastod, at Vielsen var en fri Ting, der maatte begjæres af Kirken.

Allerklarest har han udtrykt sig herover i sin „Liden Vielsebog for de eenfoldige Præster“ (og man mærke vel, at denne lille Ægteskabs-Agende er affattet i Luthers Dødsaar 1546, og at den i den ældre Lutherste Kirke var optaget som et A nhang til Luthers lille Katechismus), hvor han i Forerindringen taler saa:

„Saa mangt et Land, saa mangen Sæd, siger det gamle Ordsprog. Og efterdi nu Bryllup og Ægteskab er en verdslig Forretning, saa bør det sig os Geistlige eller Kirketjenere, Intet at ville ordne eller regjere heri, men at lade enhver Stad og ethvert Land sit Brug og sin Sædvane, som de nu ere indførte. Nogle føve Bruden to Gange til Kirke baade om Aftenen og om Morgen, Nogle kun eengang; Nogle proclamere det og tillyse (Ægteskabet) fra Prædikestolen to eller tre Uger i Forveien. Alt saadant lader jeg Herrer og Raad gjøre og foranstalte, som de vil; det gaaer mig Intet an. Men hvis man begjærer af os, at velsigne dem (de Forlovede) før Kirken⁷⁴⁾

⁷⁴⁾ Disse Ord sigte til, at Benedictionen ofte ogsaa meddeltes i Hufene, og at den kirkelige Vielse (Copulation) senere kom til.

eller i Kirken, at bede for dem eller ogsaa at vie dem, saa ere vi skyldige at gjøre det".⁷⁵⁾

Naar forresten Luther, som han saa ofte har gjort, giver Raad i Egteskabsfager, saa skeer det altid med det dobbelte Forbehold, at det er kun hans uforgribelige Mening, og at Egteskabet er og maa blive en borgerlig Sag, samt med den indstændige Advarsel, at man dog heller ikke paa dette Gebeet vil sammenblande det Kirkelige og det Borgerlige.

I sit Meesterskrift „om Egteskabsfager“ (fra Maret 1530) udtrykker han sig blandt Andet saaledes herom:

„Ingen kan jo nægte, at Egteskabet er en udbortes, verdslig Ting, som Klæder og Epise, Huus og Gaard, og underkastet den verdslige Dyrighed, hvilket jo og de mange Love, Reiserne have givet herom, klart bevise. Heller ikke finder jeg noget Exempel paa i det Nye Testamente, at Christus eller Apostlerne havde taget sig af saadanne Ting, undtagen hvor det berørte Samvittighederne (som St. Paulus 1 Cor. 7, 12 ff.), og især hvor det angaaer de Vantroer og Uchristne.“⁷⁶⁾ Thi med Christne

⁷⁵⁾ Luthers Traubüchlein für die einfältigen Pfarrherrn; Werke X, 854 ff. Maa skee vil man heller ikke foragte den Notits, at Luthers eget Egteskab med Katharina af Bora var ligesom et borgerligt Egteskab (blot i Benners Dvervarelse), og at han senere sanctionerede det ved en solenn Kirkegang, men at han i sine Breve bestandig taler om hiin Forbindelse som sin Copulation (Luthers Briefe, herausg. von de Wette, III, 2, 10, 13. Jvf. Schelhorn, Amoenitates historiae ecclesiasticae IV, 493. Corpus Reformatorum ed. Bretschneider I, 750). Ligesaa udstillede Luther 1524 en Vielses-Attest for to Personer, som i hans og fire andre Vidners Nærværelse havde indgaaet Egteskab (Luthers Werke, X, 866).

⁷⁶⁾ Mærkeligt er det, hvor væsentlig forskjelligt allerede den forresten udmærkede Mart. Chemnits' Anskuelse netop af Skrift-Momenter fra Luthers (See: Chemniti i Examen Concilii Tridentini, II, 241). Det er utroligt, hvor meget allerede den tidligere

er i saadanne og alle Ting let at komme tilrette; men med de Uchristne, som Verden er fuld af, kan man hverken komme frem eller tilbage, uden det verdslige Sværds Odd kommer til . . . Derfor vil jeg slet ikke blande mig i saadanne Sager, og beder, man vil lade mig være fri derfor. Jeg gruer ogsaa for Pavernes Exempel, der allerførst blandede sig i saadant Spil, og saa lidt efter lidt rev de verdslige Sager til sig, saa de tilsidt bleve Verdensherrer baade over Keisere og Konger . . . Thi begynde vi først at blive Dommere i Egteskabsager, saa river Strømmen os med sig, saa maae vi ogsaa decretere Straffe, saa maae vi tilsidt dømme over Liv og Gods, og ere ganske dragne ind i og ligesom overskyllede af de verdslige Handeler. Nu veed jo, Gud skee Lov, al Verden vel, med hvilken Flid og Noie jeg har arbeidet og endnu arbejder hen paa, at de to Regimenter, det verdslige og det geistlige, maae stilles og sondres fra hverandre, og ethvert undervises om sin Gjerning og holdes dertil; thi det var jo netop Pavedømmets Nød og Brode, at man forvirrede begge Dele og blandede dem saaledes i hinanden, at intet af begge beholdt sin Magt og Kraft og Ret, og at Ingen igjen kan rive dem fra hverandre. — Det er det, jeg gruer for, og skal vel med Guds Hjælp vogte mig for og blive ved mit Embede, som Herren siger: „Lad de Døde begrave deres Døde, men gaa du hen og forkynd Guds Rige (Matth. 8, 22)“ . Saaledes vil jeg nu ogsaa svare Eder, og derefter skulle I gjøre“. ⁷⁷⁾

Den Lutherste Kirkes symboliske Skrifter (som man dog skulde vide, man reent synes at have glemt) havde og forsvare det samme Standpunkt. De fastholde Egteskabets Værdighed imod Celibatets ugrundede Præntensioner og ethver Christen-

Consistorial-Lovgivning i denne Henseende indvirkede paa flere af vore Theologers Dom.

⁷⁷⁾ Luthers Schrift von Ehesachen; Werke X, 829—894.

menneskes Frihed i saa Henseende ⁷⁸⁾; de erklære sig leilighedsvis med Fynd imod den altfor ubetingede Billigelse af hemmelige Ægteskaber; ⁷⁹⁾ de lære endelig (som den Augsburgske Confession) i klare, usforblommede Ord: at Ægteskabet hører til de borgerlige Ting, til de lovlige Ordninger og gode Guds Gjerninger, som en Christen kan bruge ⁸⁰⁾; at det indtager sin Plads i den Sphære, som er underlagt den menneskelige Frihed ⁸¹⁾; at, naar Biskopperne i fordums Tid fik nogen Magt eller Jurisdiction (foruden den, som Evangeliet giver dem til at forvalte Ordet og Sacramenterne, til at domme over Læren) til, at kjende i visse Sager, som navnlig i Ægteskabs- og Tiende=Sager, da havde de den kun af menneskelig Ret. ⁸²⁾

XIV.

Skulde Reformationens og Luthers Grundsætninger om det rette Forhold mellem Stat og Kirke have flaaet igjennem, maatte Civil=Ægteskabet fra Begyndelsen være bleven indført. Det er bekjendt, at hverken dette eller hiint skedte, men at man fandt det tilraadeligst, i al Fald beqvemmest, at oprette egne Matrimonial=Domstole, og tillige at indføre Wielsen som det almindelig borgerlig=kirkelige Mærke paa Notoriets-

⁷⁸⁾ Jfær Apologia Confess. Augustan. art. XI. de conjugio sacerdotum.

⁷⁹⁾ Articuli Smalcaldici; Appendix: de potestate et primatu Papæ.

⁸⁰⁾ Confessio Augustana, art. XVI.

⁸¹⁾ Confessio Augustana, art. XVIII.

⁸²⁾ Confessio Augustana, art. XXVIII. (p. 39 l.). Ligesom Luther overalt ved sine Erklæringer om Ægteskabets Betingelser og Indretning recapitulerer sin Hoved-Lære om Ifke=Sammenblandingen af geistlig og verdslig Magt, saaledes stiller den Augsburgske Confessions 22. Artikel denne Lære ligefrem i Spidsen.

ten, dog uden at man paa denne praktiske Vei kom til at lægge Grundsætningerne ud fra hinanden. Hine Domstole (egentlig bestemte til at være „judicia ecclesiastica“, men efter deres Sammensætning allerede strax: judicia politico-ecclesiastica) vare Consistorierne, der desforuden, som bekjendt, tillige skulde erstatte Mangelen af enhver Kirke-Repræsentation baade fra oven og fra neden, af Synoder og Presbyterier. Hvor saadanne Kirkestyrelses-Collegier ei oprettedes, der adskiltes vel, som ved Christian III Kirke-Ordinants her til Lands, den videre Behandling af Matrimonial-Sagerne fra det kirkelige Forum, men praktisk fastholdtes alligevel Vielsen som det almindelige Notorietets-Tegn paa et gyldigt Ægteskab.⁸³⁾

Man vilde alligevel tage mærkelig feil, om man heraf sluttede, enten at Vielsen hermed var antaget som constituerende Ægteskabets Substant og Væsen, eller at alle Ægteskaber fra nu af vare blevne fuldbyrdede med denne Charakter. Ligesom hele Consistorial-Forordningen, især som den fremsillede sig i den første, den episkopale, Theorie, trods den vitterlige Sammenblanding af geistlig og verdslig Magt, alligevel holdt fast ved Luthers Grundsætning, at de ikke skulde sammenblandes,⁸⁴⁾ saaledes finder man ogsaa i mange Kirke-Ordninger fra det sextende og syttende Aarhundrede, ved Siden af en Praxis for Ægteskabernes Slutning, der udtrykte en fuldkommen Sammensmeltning af det kirkelige og borgerlige Standpunkt, alligevel den udtrykkelige Aerkjendelse af, at Ægteskabet er en reen borgerlig Sag.

⁸³⁾ Christian III Kirke-Ordinants, T. 8: „Med ægte Personer paa Ægteskabs Begne have Guds Ords Tjenere Intet at skaffe, uden at give og vie dem tilsammen, og at undervise deres bekymrede Samvittigheder; alt Andet horer verdslig Dyrighed til.“

⁸⁴⁾ See Skriften: „Den evangeliske Kirkeforfatnings Oprindelse og Princip, S. 83.

Det vilde da nærmest være saadanne Tilfælde, hvoraf man skulde kunne erkjende den evangeliske Kirkes virkelige Grundsaetning, om hvad der med Nødvendighed maatte henregnes til et gyldigt Egteffkab — saadanne Tilfælde, fige vi, hvori borgerlige Egteffkaber forelaae og skulde bedømmes fra den kirkelige Standpunkt. Og netop her have vi en Række af Betænkninger og Decisioner fra hin Periode (Det sextende og syttende Aarhundrede), i hvilke alle den Grundsaetning gjøres gjældende: „at den præstelige Vielse ikke er noget nødvendigt Stykke af Egteffkabet.“⁸⁵⁾

Et saadant Tilfælde, der fører os til Begyndelsen af det attende Aarhundrede, maae vi, for dets Mærkeligheds Skyld, særlig omtale. Man forelagde 1713 det juridiske Facultet i Halle følgende Tilfælde. Et Fruentimmer i Leipzig havde lovførmelig trolovet sig med en Kjøbmand i Holland; da Egteffkabet skulde fuldbyrdes, vægrede denne sig ved at lade sig vie, fordi det i hans Fædreland var almindeligt, at de Forlovede, blot bevidnede deres Consens og oprettede deres Vagt for den borgerlige Dyrighed. Spørgsmaalet var altsaa: „om den præstelige Copulation var et nødvendigt Stykke af Egteffkabet, og om Brud og Brudgom paa Steder, hvor Civil-Egteffkabet var indført, kunde uden Synd fuldbyrde deres Egteffkab og leve sammen som Egtefffolk?“ Facultetet svarede i en, ogsaa kirkehistorisk vel motiveret Betænkning til det første Spørgsmaal: Nei, og til det andet: Ja.⁸⁶⁾

XV.

De fortvarende Conflictet med den Romerske Kirke gjorde, at ogsaa Materien om Egteffkabet (*locus de conjugio*) blev

⁸⁵⁾ Dedekenn, *Thesaurus consiliorum et decisionum*. P. III, lib. 2, sect. 1.

⁸⁶⁾ J. H. Böhmer, *Jus ecclesiasticum Protestantium*, III. 1291—93.

med Flid behandlet af de Lutherſke Dogmatikere og Ethikere i den Periode, hvorom her Talen er. Deres Opfattelse af Ekteſkabet i det Hele (hvorved de væſentlig vendte tilbage til den kanoniſke Niets Definition, ſom de kun begrændſede ſkarpere ⁸⁷⁾ og af de enkelte Punkter, hvorpaa det her kommer an, giver os det klareſte Begreb om den Lutherſke Kirkes Anſkuelse af denne Sag.

Af Dogmatikerne beherſker, ſom bekjendt, Johann Gerhard, hele dette Tidſtrum, en ſand Heros af Værdom og Gudsſrygt. I det hidhørende vidtløftige Afſnit af hans dogmatifke Pandekter (hvor de meeft ſpecielle Spørgsmaal finde endog mere end fortjent Paaagtelse), lader han, idet han behandler Spørgsmaalet: „om Benedictionen eller Conſecrationen ⁸⁸⁾ maa henregnes til Ekteſkabets Form (o: Væſen)“ rigtignok de Grunde, ſom kunde anføres for en bejaende Beſvarelſe, vederſtares betinget Net; men ſelv deciderer han ſig for den benægtende Beſvarelſe, og det af følgende Grunde. — „Vel indrømme vi“, ſiger han, „at Bielen er indført i et nyttigt og godt Diemeed, og at der findes Spor af ſamme i Guds Ord; men dog maae vi gjøre gjældende, at den ikke haver nogen udtrykkelig Befaling i dette Ord, og ſølgelig kan den ei høre til Ekteſkabets Væſen. Derſtil kommer, at Ekteſkabet ſelv meget vel kan beſtaaе uden den kirkelige Veſignelse; thi en lovformelig Overeenſtomt af retsgyldige Perſoner om et uadſtilleligt Livs-Samfund kan være

⁸⁷⁾ Definitionen, hos Hollaz, den ſidſte af de Lutherſke Dogmatikere, vi her ſigte til, er følgende: „Conjugium est unius maris et unius feminae conjunctio indiſſolubilis, juxta divinam institutionem, ex^o mutuo utriusque conſensu (vero, libero, juſto, verbis ſignisve et actibus manifeſtato) ad generationem ſobolis et mutuam vitæ adjutorium“. Hollaz Examen theologicum, P. IV, c. 1, qv. 2.

⁸⁸⁾ Conſecratio er Overſættelſen af det udprægede Græſke Ord herfor: *ἱερωλογία*.

der, uden at Velsignelsen træder til. Følgelig hører denne ei til Ægtefællets Væsen (esse), men til dets Velværen (bene esse); den modsatte Antagelse vilde føre til den absurde Slutning, at Hedningernes og Jødernes Ægtefælder (thi ogsaa disse, selv i det gamle Testament, havde ei den kirkelige Consecration, vi kræve) ei vare gyldige, lovlige Ægtefælder.“⁸⁹⁾

Nærvæst, treffende efter sin Maade, udtrykker den aandrige, høisfortjente Strasburger-Theolog, Joh. Conr. Dannhauer, Speners Lærer, det samme med følgende Ord: „Hvor den rette Overenskomst er forhaanden, der er og Ægtefællet forhaanden (1 Mos. 19, 14. 5 Mos. 22, 20. Matth. 1, 20); til at det kan være et christeligt Ægtefælle, maa man, før Sammengivelsen, vente paa den kirkelige Velsignelse.“⁹⁰⁾ Sine Forbindelser pleiede Dannhauer som Spener beretter os, at kalde *matrimonia rata*, disse *matrimonia recta*.⁹¹⁾

Det er væsentligt ganske det samme, som Hollaz udtaler i følgende Sætning: „Den høitidelige Benediction eller Copulation, der skeer efter sædvanlig Nitus af Præsten, hører ikke til Ægtefællets Indgaaelse, men til det christelige Ægtefælts Fuldblydelse.“⁹²⁾ Det var, kort sagt, en staaende Sætning hos vore Lutheriske Dogmatikere: *Consecratio non pertinet ad essentiam matrimonii*.

XVI.

Vore Lutheriske Ethikeres Række begynde vi maaskee retteligen med den berømte Philip Jacob Spener, hvis

⁸⁹⁾ Jo. Gerhardi loci theologici, loc. XXVI, cap. 6, § 409–412 (Ed. Cotta, Tom. XV, 393 sqq.)

⁹⁰⁾ I. C. Dannhauer, Hodosophia, loc. I, p. 134.

⁹¹⁾ Speners theologiske Bedenken, II, 568.

⁹²⁾ Hollaz, Examen theologicum, P, IV, cap. 1, qv. 7.

„theologiske Betænkninger“ — en Guldgrube for enhver sand Theolog — unægtelig have en forherkende ethisk Charakter.

Der var forelagt Spener det Spørgsmaal, hvad man skulde gjøre ved to Personer, der havde levet tyre Aar med hverandre som Ægtefolk, uden at være copulerede. I det han stiller sig paa det kirkelige Standpunkt, efter hvilken Benedictionen bør søges af christeligt Forlovede, svarer han alligevel, i det han tillige beraaber sig paa en Afgjørelse af det Wittenbergske theologiske Facultet fra 1612, at Benedictionen hverken hører til Ægteflokabets Væsen eller er simpelthen nødvendig; at følgende ogsaa Ægteflokaber mellem de Vantroer ere at agte for sande, og, saavidt der ellers er noget ved deres Personer, for Gud velbehagelige Ægteflokaber, og at navnlig de Ægteflokaber, der, som i Holland, sluttet paa Raadhuset med Bitterlighed, der gjælder istedetfor Copulation (det er: de borgerlige Ægteflokaber) intet mangle i deres Fuldstændighed.⁹³⁾

Med Spener sætte vi den store Theolog, Joh. Lor. v. Mosheim, i Forbindelse. Han lærer i sit klassiske Værk: „den hellige Skrifs Sædelære“ saaledes: „Det Væsentlige ved Ægteflokabets høitidelige og offentlige Bekræftelse (som ordentligviis skeer i Kirken) bestaaer i, at begge Forlovede gjentagent, offentlig, paa den retskraftigste Maade fornye deres allerede blandt Venner erklærede gjensidige Overenskomst, og forbinde sig paa det høitideligste til alle gjensidige ægteflokabelige Pligters troe Opfyldelse. De øvrige Tilfætninger og Omstændigheder ere vilkaarligen tilføiede for den gode Ordens og fornuftige, christelige Belæstændigheds Skyld. Hverken Forloseren eller

⁹³⁾ Speners theologiske Bedenken, II, 566 ff. fra det samme Standpunkt afgjør han Spørgsmaalet om matrimonia clandestina, skjøndt her naturligviis flere Omstændigheder komme i Betragtning, hvilke han, som sædvanligt, veier med stor Glid og Omhu (Theologiske Bedenken, II, 572 ff.)

hans Apostle have foreskrevet de Christne, at deres Ægteskaber skulde bekræftes ved den præstelige Vielse. Denne er og bliver en blot menneskelig, endskjøndt nyttig, Anordning, og den vilde sandelig røbe en daarlige Styrke i Skriftens Udlægning, der vilde bevise samme af 1 Tim. 4, 3. 5.⁷ Desaaarsag kan Forpligtelsen til at lade det afsalte Ægteskab offentlig stadfæste med Vielse alene udledes af Lydighed mod Landslovene, men ingenlunde grundes paa den Antagelse, som om et Ægteskab ei kunde være christeligt eller overensstemmende med Guds Billie i det Tilfælde, at enten Vielsen i noget Land ikke var foreskrevet af Overigheden, eller at man, uden at krænke høiere Pligter, ei med god Samvittighed kunde underkaste sig den".⁹⁴)

Paa lignende Maade erklærer sig den ikke mindre stor Theolog Sigm. Jak. Baumgarten (Desuden, som bekjendt, Forsvarer af Religionsfriheden i Almindelighed): „Den gudstjenstlige eller præstelige Vielse til at oprette eller meget mere bekræfte de ægteskabelige Forbindelser, beroer ikke paa nogen guddommelig Indstiftelse, men er indført for den gode Ordens Skyld".⁹⁵)

Det samme Resultat opstiller Fr. Volk. Reinhard i sit „Christelige Moralsystem" i følgende Ord: „Tillysningen og den præstelige Vielse ere blot borgerlige Indretninger⁹⁶) der ikke have nogen Indflydelse paa Ægteskabets indvortes Retmæssighed".⁹⁷)

⁹⁴) Jo. Lor. v. Mosheims Sittenlehre der heiligen Schrift, VIII. S. 194 ff.

⁹⁵) Baumgartens Glaubenslehre, III, 653.

⁹⁶) Nemlig med Hensyn paa deres borgerlige Følger. Andet har Reinhard her ikke villet bestemme.

⁹⁷) Reinhardts System der christlichen Moral, III, 408. Reinhard følger i det Hele vor Landsmand, den høitfortjente Biskop Pet. Er. Müller, i det han (Christeligt Moralsystem, S. 438) lærer: „forssaavidt som den ægteskabelige Pagt er det eneste Mid-

Endelig har Chr. Fr. v. Ammon — hvem man, trods hans Afvigelser i enkelte Punkter fra Kirkens Lære, altid vil henregne til de store Theologer — i sin „Haandbog i den christelige Sædelære“ temmelig udførligt behandlet hele denne Materie. Han anerkjender, at Egtteskabets egentlige Bæsen, efter den gamle Kirkens Grundsætning, bestoer i den fælleds Overeenskomst; anerkjender, at den kirkelige Vielse paa ingen Maade fuldkomment sikker Egtteskabets Notorietet; anerkjender som historisk vitterligt, at saavel før som efter Reformationen den præstelige Vielse ikke var nogen almindelig Lov blandt de Christne, eller heller engang under visse Forhold kunde være det. Derhos lærer han fremdeles: at det i og for sig tilladelige Privat- eller Samvittigheds-Egtteskab (*matrimonium legitimum*) først da er at ansee for et anerkjendt Egtteskab (*matrimonium ratum*), naar det enten er borgerlig bekræftet af Staten, eller kirkelig indviet og velsignet. Ogsaa agter han det for de Forlovedes Socialpligt overalt, hvor de leve i et lovligt Kirkesamfund, at gjøre deres ægtteskabelige Forbindelses Fuldbyrkelse afhængig af den religiøse Indvielse.⁹⁸⁾

XVII.

Den yderste Grændse af den Lutherske Anskuelses praktiske Consequens indtil dens Indførelse i Livet fremstille Kirkerets- og Statsrets-Lærerne.

del til at sikkre Borgerindernes Rettigheder, og dens offentlige Bekjendtgjørelse en Betingelse for dens Tryghed, er det nødvendigt, at den ved Lovene hævdes; forsaavidt den fornemmelig beroer paa et moralskt Sindelag, hvis Hoitidelighed forstærkes ved Andagt, er det passende, at den ved Religionens Lærere vorder knyttet.“

⁹⁸⁾ Chr. Fr. v. Ammons Handbuch der christliche Sittenlehre, III, 2, 169—177. Ikke behøver jeg at tilføie, at jeg i dette Punkt i Gæt og Alt er enig med min hoitærede tidligere Foresatte.

Dg her er det nu for det første ganske vist, at alle de ældre protestantiske Jurister i det mindste indtil Midten af det syttende Aarhundrede staae paa det Standpunkt, hvorfra det borgerlige Egtteskab betragtes som Egtteskabets Fundament og Wielsen som dets kirkelige Præg. De tillagde det førstnævnte i Realiteten alle borgerlige Virkninger, Børnenes Legitimitet o. s. v. som man senere gjorde afhængig af Egtteskab med Wielse⁹⁹).

Det er netop det, som Job. Ben. Carpzov, den egentlige Begrunder af „*jurisprudentia consistorialis*“ (saaledes hedder ogsaa det Hovedværk af ham, som i mere end eet Aarhundrede beherskede den kirkeretlige Sphære ei blot i Tyskland) klager over¹⁰⁰). Naturligt var det jo, at Juristerne af denne Skole, eftersom Wielsen alt mere og mere betragtedes som det eneste Notoritets-Tegn for Egtteskabet, ogsaa uddroge den, her saa godt som med Nødvendighed sig fremstillende, Slutning, at Egtteskabets Validitet afgang heraf.

Men dog skete dette ei uden mærkelig Afvigelse hos Enkelte og grundet Modsigelse. De egentlige Koryphæer for den gjenfødte Rettsvidenskab paa Grændsen af det syttende og attende Aarhundrede, som G. A. Struve, Stryk, Brunnemann, vende umærkelig tilbage til den gamle Anskuelse. Dg den største Kirkeretslærer i det attende Aarhundrede, Just Henning Bøhmer, opstiller ligefrem følgende Sætning: „Da det er udenfor al Tvivl, at det er en i og for sig vilkaarlig Sag, med hvilke offentlige Bevisninger den matrimoniale Consens fremstilles, og at Statslovgiverne folgelig have kunnet fastsætte, at de, som vilde indgaae Egtteskab skulde bevidne deres Consens for Kirken, saa kan det ei heller nægtes, at disse Bestemmelser

⁹⁹) Saaledes f. Ex. den berømte Hartm. Pistoris († 1600) i hans „*Observat. singular.* 83.“

¹⁰⁰) I. B. Carpzov, *Jurisprudent, ecclesiast.* lib. II, tit. 4, def. 66.

ogſaa nu ere vilkaarlige, nemlig i den Mening, at Fyrſten af en gyldig Grund kan forandre dem, og at en anden offentlig Declaration kan ſættes i deres Sted¹⁰¹⁾.

Hvor meget det territorialiſtiſke og collegialiſtiſke Kirkeforfatnings=System bidrog til dette Omſving i Betragtningſmaaden, behøve vi kun at antyde¹⁰²⁾. De dannedes netop i denne Tid og tildeels af dem, ſom udtale den forandrede Mening ogſaa paa dette Gebeet.

I det nittende Aarhundrede ſynes, ſaa vidt vi have kunnet ſee Sagen, en ſtor Deel af den ſaakaldte hiſtoriske Retsſkole¹⁰³⁾ at erklære ſig for Wiſſens Uundværlighed til at fremſtille et borgerlig lovgyldigt Ægteſkab, medens paa den anden Side deres Modſtandere, ſom vi vilde kalde de egentlig positive Jurister, forſvare ei blot Civilægteſkabet (der har Notorietet), men ogſaa de, en fuldſtændig Notorietet berøvede, hemmelige Ægteſkaber.

XVIII.

Unægtelig er Intet mere egnet til at klare vort Die og til at gjøre os virkelig ædrue, end netop den ſande Hiſtorie. Vi tør derfor haabe, at allerede det, vi hidtil hiſtoriſt have fremſtillet (og det er jo intet Andet end en kort Udsigt over Civilægteſkabets Hiſtorie og dets Forhold til det kirkelige Ægteſkab) mere end noget Andet vil være iſtand til at adſprede mange Fordomme, mange ugrundede Indbendinger, overhovedet hele den populære forudfattede Mening imod det borgerlige

¹⁰¹⁾ J. H. Bömer Jus ecclesiast. Protestant. III, 1264.

¹⁰²⁾ Vi have tidligere yttret os om diſe Systemers Forhold til Kirken og Kirkeforfatningen. See: „Den evangeliſke Kirkeforfatnings Oprindelse og Princip, S. 89—108.“

¹⁰³⁾ Iſær R. F. Eichhorn i hans „Deutiſche Staats= und Rechtsgeſchichte, II, 320—330.

Ægteskab, som om det var noget Exempeløst, Uøst, og For-
slaget dertil en Afspøning eller i det mindste en hemmelig For-
bundsælle af Tidens letfindige, materialistiske, irreligiøse Retning.

Man befinde sig dog roligt, kristeligt, paa hvilken Grund
vi staae, iblandt hvilke Fortidsminder og Forudsætninger vi
vandre! Dette Civilægteskab, der er nær ved at ansees af
Mange som „Forargelsens Klippe“, som „en forbandet Ting“¹⁰⁴⁾,
det laae hardt ved Martyrernes Lænker og Baal (Skjøndt de
jo naturlignviis toge Kirkens høiere Gode med til at udholde
begge Dele); det fastholdtes af Kirken som Ægteskabets uom-
tvistelige Fundament i det mindste i otte Aarhundreder; det
nægtedes aldrig af den dets Berettigelse og Gyldighed, saa meget
man end med Rette stod paa, at Christne burde søge den kirke-
lige Betsignelse for at begynde og fortsætte det i Sandhed af
Gud selv helligede Forhold; det dannede et vitterligt Led i
Luthers Kirke-Politie og kom derfor kun ei til almindelig
Indførelse i den evangeliske Kirke, fordi den fra Begyndelsen af
geraadte i et paa mange Maader forkeert Forhold til Staten,
hvis Lænker vi nu i Christi Jesu Navn møjsommeligen afsnide,
medens vi ønske, at det sande og rette Forhold mellem begge,
Menneskeslægtsens Palladium, maa opstaae som en Phenix af sin
Aske. Hine stærke Mænd, stærke i Lærdom og Guds frygt, stærke
i at lide og taale for Herrens Sag — de vilde sandelig, naar
de, som Luther eller Andre, forsvarede Civilægteskabets og

¹⁰⁴⁾ Det er utroligt, til hvilken Grad man kan eschauffere sig, naar
man er uvidende om Sagens historiske Forhold og tillige afsæer
fra Jesu Christi Riges Vilkaar paa Jorden. Vidnesbyrd derom
give en Mængde Opsatser angaaende Civilægteskabet i vore Dag-
blade (af hvilke de ovenstaaende Udtryk ere laante), der vel paa
den ene Side stille et ikke ugunstigt Perspectiv for det vorbende
Forhold mellem det kirkelige Ægteskab og det borgerlige Ægte-
skab, hvis det sidstnævnte skulde blive indført, men paa den anden
Side, blottede for historisk Kundskab og kirkelig Tact, dog gjøre
altfor mange Slag i Luften.

Øvrighedens umistelige Net i saa Henseende, ei forraade eller svække Kirkens Sag; de vilde ei heller berøve den det Mindste af hvad den havde nødtigt til sin Forplantning og stedse herligere Udfoldelse; de vare ei heller Secterere, der søgte deres Eget, men Herrens Bidner, der søgte, hvad der kunde tjene til Menighedens Tarv og Forfremmelse. Og deres Die var ikke saa bildet, deres Forstand ikke saa indskrænket, deres historiske Vidskab ei saa begrændset, at de ikke af Tidernes Dunkelhed virkelig kunde fremdrage, hvad der hører til, hvad der er en Betingelse for Jesu Christi Kirkes Lys. Hine videnskabeligt dannede Mænd, for en stor Deel deres Fags Heroer, der, efter Reformationen, baade i den katolske og protestantiske Kirke, i Modsigelse med den raadende Praxis, erklærede sig for Civilægteskabet — de gjorde det dog sandelig ei af nogen anden Grund, end fordi de heri erkjendte den ældste Kirkens Praxis, et Udtryk af Kirkens bitterlige Aand — deri nemlig, at Ægteskabets borgerlige Validitet constituerede den ene Side, dets kirkelige Notorietet med Velsignelsen den anden, dog saaledes at Kirkens Goder ei bleve paanødte Noget, men, frie i deres Væsen, beholdte de frie Sønner og Døttre. Det og intet Andet forstode de ved „at gifte sig i Herren“.

Men dog høre vi Mange, som mene, at, selv efter denne gjennemgribende Oplysning, hvordan nu end Forholdet i fordums Tid har skiftet og feiet og udviklet sig, dette dog ikke kan gjælde for vore Dage, for vort Folk, for vor Udviklings Standpunkt; som frygte for, at den foreslaagne Løsning vil aabne Veien for al Slethed og Nøggesløshed, der i samme Grad (saa mene de) vil tiltage, som det fasteste Værn derimod i Familienlivet nedrives; som mene, at Statens og Kirkens, at hele Folkets Interesser i lige Maaade ville krænkes ved Civilægteskabets Indførelse.

Belan, vi ville gaae endnu een Provelses-Gang, og see,

hvad de betegnede fire Puncter, i hvilke Alt turde være indbefattet, hvad der kan siges imod og frygtes af Civilægteskabet, veie. Vi ville — dog atter fra en historisk Standpunkt (thi hvilken anden skulde kunne lede os sikkert eller holde os et Blik aabent i Fremtiden?) — prøve, hvorvidt hele denne Institution maa agtes for uforberedt, eller virkelig er forberedt ogsaa hos os; hvilke rimeligviis Følgerne ville blive, hvis den tog Sæde i Folket; endelig hvad Binding eller Tab Kirken og Staten har at haabe eller befrygte deraf.

XIX.

Det er med Forberedelserne til Religionsfriheden og navnlig til Civilægteskabet, som kun er et Led af hiin, ligesom med Alt, hvad der træder stort og energisk op i Tiden, bestemt til at give kommende Aarhundreder deres Præg og som derfor nødvendig maa bringe Overfladen til at skjælve. Disse Forberedelser bleve lagte gennem Aarhundreder, paa Steder, hvor intet mindre vel udrustet Die saae dem, under Bevægelser og Kampe, som Verden i Almindelighed foragtede, medens Alt syntes at gaae sin jevne, rolige Gang. Det kan endog da, naar Forberedelserne blive til Virkelighed, synes som om det blot var en siebliffelig Mystelse eller Gjæring, der snart vilde lægge sig, som om de, der selv ere Gjenstand for den store Forandring i Verdens, i Tidens Udvikling, aldeles manglede alt Die og al Deeltagelse derfor. Men da vaagne paa eengang Kræfterne, baade de venlige og de fjendtlige: man sees, at hvad der saa dybt rører og bevæger Tiden, ligesom opmaaler den fra dens inderste Grund, længe maa have bevæget den. Saaledes er det gaaet med Religionsfriheden og vil fremdeles gaae saaledes, alt eftersom den mere og mere gjør sig gjældende som et mageløst verdens- og kirkehistorisk Moment.

Dog er der, hvad Civilægteskabet isærdeleshed angaaer, navnlig eet forberedende Punkt, der er af den videste Betydning og træder klart frem ogsaa for det mindre bevæbnede Die.

Dette Punkt er Ægteskabets eget Forhold og fremfor Alt Skilsmisfelovgivningen i de nyere europæiske Stater.

Det er ikke først i vore Dage, at baade Statsmænd og Kirkebetroede med Grue saae paa den, ved Siden af den vidt-udbredte Prostitution¹⁰⁵), bestandig tiltagende Mængde af naturlige (vilde) Ægteskaber — Ægteskaber, som ei blot manglede enhver Notorietet, men selv det nødvendige Consens, som slet ikke vare andet, end hvad man tidligere kaldte Concubinat. Den eneste rette Veie til ved borgerlige Midler at hemme dette frygtelige Ondes Udbredelse havde jo vist nok været paa muligste Maade Comtrent som Justinian ved sin Lovgivning havde det ifinde) at lette Ægteskabernes Indgaaelse. Denne Veie, der ingenlunde erkjendtes som den rigtige i de Stater, hvor der endnu var Spor af den gamle Consistorial-Lovgivning tilbage, gik man i Danmark; det er den Danske Ægteskabslovgivnings uforgjængelige Noes, at have indseet og med Kraft gennemført dette. Men selv hvor dette var Tilfældet, som i vort Fædreland, viiste sig Lægedommen ingenlunde at være Sygdommen boren. Derved var det aabenbart indiceret, at det christelige Ægteskabs Begreb selv var krænkert i dets Mod iblandt Folket. Og mon ikke netop Indvæningen ligesom af alle borgerlige Forhold i det kirkelige Ægteskab, saa Folket slet ikke mere kunde adstille det Kirkelige og det Borgerlige, har bidraget mægtigen til denne Forværrelse? Det kan kun lidet hjælpe, at Nogen staaer op som kaldet eller ukaldet Skjoldfører for Vielsen som

¹⁰⁵) Vi erindre blot om, hvad Enhver vil have hørt, om end ei statistisk seet bevidnet, Forholdet imellem de ægte og uægte Fødsle baade i de større og mindre Stæder, og selv paa Landet.

det eneste Gyldigheds=Tejn (thi forresten vil jo naturligviis Kirken bede om at maatte beholde Sit), med mindre han kan tilstoppe denne Fordærvelsens Kilde.

XX.

I alle nyere europæiske Stater (ogsaa i dem, hvor man vanskeliggjorde Ægteskabets Indgaaelse) gif Skilsmisse=Lovgivningen den samme Bei, som i de Romerske Keiseres Dage fra Constantius til Theodosius den Yngre. Skilsmisse=Grundene bleve bestandig flere og flere, tilsidst uberegnelige. Man fatte sig sædvanlig paa det Standpunkt, at enhver Indskrænkning vilde kun misliggjøre Forholdene, skaffe Staten ikke bedre, men slettere Borgere.

Næsten i alle ældre evangeliske Kirke=Ordninger finder man kun to lovlige Skilsmisse=Grunde antagne, nemlig foruden det bitterlige adulterium (efter Matth. 5, 31. 32. 19, 9) desertio malitiosa (efter 1 Cor. 7, 15). Snart kom dog i de statskirkelige Lovgivninger flere Grunde til, som f. Ex. efter Frederik II (den Danske Konges) Ægteskabs=Ordning: impotentia. Casuisiken forvirrede i vor Kirke dette Gebeet noget allerede i det serteende Aarhundrede, medens den Romerske Kirkes Paastand, at Kirken alene kunde fastsætte de gyldige impedimenta matrimonium dirimentia aabnede alle Sluser og ingenlunde ved Grændselinien mellem Separation og Skilsmisse kunde stoppe dem.

Genimod Slutningen af det attende Aarhundrede (1788) fastsætter den Preussiske Landret tre og tyve gyldige Grunde til Skilsmisse¹⁰⁶). Det vil i Praxis slet ikke være

¹⁰⁶) Preussisches Landrecht, § 694—718. Til disse Grunde henregnes: haardnakket Bagring af den ægteskabelige Pligt; Impo-

anderledes hos os. Lovgivningen er blevet et Bytte for Bilskaarligheden og det kjedelige Sind.

Ikke først i vore Dage har Kirken følt Umuligheden af at gaae denne Vej med Staten; men vel har Spændingen aldrig været større, end netop i den sidste Tid. Ikke hos os, saavidt mig bekjendt, har man nogenfinde villet tvinge den Geistlige til at lyse Betsignelse over Frastiltes Ægteskaber (der endog ofte have levet i Hoer med hverandre og beviekt dobbelt Skilsmisse, for at kunne indgaae et forbyrderst Ægteskab med hverandre); men det er skeet mange Gange paa andre Steder. Derimod ere saadanne Tilfælde aldeles ei uden Exempel hos os, og der har været Geistlige hos os, der ei følte deres christelige Samvittighed besværet ved at indvie saadanne Ægteskaber. Hvilke af begge Tilfælde er det værste? og hvilket af begge lader os ei gjøre et afftrækkende Indblik ind i Fordærvelsens Svælg? Hvor vil Løsningen findes af dette unaturlige Forhold, med mindre den naturlige indtræder: at lade Kirken beholde sin Vielse som en frie Ting, medens den bygger paa det borgerlige Ægteskabs Validitet¹⁰⁷), og selvfølgelig heller ikke kan fra sit Standpunkt anerkjende andre kirkelig-gyldige Skilsmisse-Grunde

tents; en Bestaafenhed, som hindrer Generationen; ulægelige Legemsfeil; grove Vres-Krænkelse; gjentagne mindre Real-Injurier blandt Folk af Middeklassemne eller den høiere Stand; Ufordragelighed, Trætterherhed, falsk Anklage for Forbyrderse, Drickfældighed og slet, uordenlig Huusholdning; uovervindelig Modbydelighed (Antipathi); gjensidig Overeenskomst, hvis Ægteskabet er barnløst o. s. v. o. s. v.

¹⁰⁷) Deraf følger (hvad der forstaaer sig af sig selv), at ingen Geistlig tør vie noget Par sammen, førend de have fremslagt det behørigte Bitterligheds-Certificat om, at alle borgerlige Betingelser ere opfyldte og det borgerlige Ægteskab følgerlig sluttet for vedkommende Dyrighed; eller som det hedder i det franske Concordat af 1801: „Ils ne donneront la bénédiction nuptiale qu'à ceux, qui justifieront, en bonne & due forme, avoir contracté mariage devant l'officier civil.“

end dem, der ere givne ved Jesu Christi høieste Forskrift og Apostlenes Regel?

Thi vel har man forsøgt paa i enkelte Tydske Stater, navnlig i Preussen (især siden en vis methodistisk Christendom, der begunstigedes af Unionen, plantede sit Banner der) at skjærpe den borgerlige Skilsmisfelovgivning, og meente saaledes at finde en Udvæjning af Misforholdet. Resultatet var dog kun det: at de naturlige Egteskaber med Prostitutionen i deres Følge udbredte sig endnu mere end før.

En yderligere Forening af Statens Skilsmisfelovgivning med de kirkelige Grundsætninger om Egteskabet lader sig ikke tænke, uden at Jesu Christi Kirke bliver oprykket fra sin Rod.

En anden Følge af det kirkelige og borgerlige Egteskabs Sammensmeltning, vel ei af denne, men dog ikke af ganske ringe Betydning, var den: at alle borgerlige Requisite (ikke Notorietets-Tegn; thi det havde mindre at betyde), og det i desto større Omfang, jo mere den moderne Stat uddannede sin politiske Form, bleve henlagte til den Undersøgelse, Præsten havde at foretage før Tillysningen. Han skulde — som navnlig hos os — paasee, at lovligt Skifte var holdt, at visse Personer havde sat i Enkelaesen, at Militærpligt ei hindrede, at Fattigforsørgelses-Punktet var afgjort o. s. v. Vel kan vi ogsaa her sige, at saadanne Exempler af dette borgerlige Tvangs-Systems Virkninger, som undertiden fandt Sted i Tydskland (som f. Ex. at en Geistlig døntes til at underholde en heel Familie paa Livstid, fordi han, trods al anvendt Umage, ikke havde udfundet Mandens rette domicilium eller, som vi vilde sige: Forsørgelsesberettighed), ei ere forekomne hos os; men dog er der hos os fra samme Standpunkt decreteret: at Præsten straffes med 100 Rdlrs. Mulct, hvis han enten forsømmer at skaffe Bæviis for, at Skiftet paa behørig Maade er iværksat, eller hvis han

vier Noget, der ei har gjort det efter hans Stilling lobbefalede Indskud i Enkekassen¹⁰⁸).

At Indstættelsen i saadanne borgerlige Handeler paa mange Maader besværer det geistlige Embede, kan ikke miskjendes. Men det er ikke det Værste. Den udeblivelige Følge heraf var, at Folkets Begreb om det christelige Ægteskabs Bæsen og om hvorpaa det kirkelige Ægteskab beroer mere eller mindre forvirredes, i det Kirkens Tjenere slet ikke her kunde vise sig som saadanne, men som Stats-Commissærer, der ofte maatte fastholde som Ægteskabets Betingelse, hvad de i deres Hjerte aldrig kunde anerkjende derfor.

XXI.

Man henviser, naar man vil understøtte sin Frygt for rimeligvis ulykkelige Følger af Civilægteskabets Indførelse eller i det mindste belægge Paastanden om det højt Ubetimelige af et saadant Skridt i vore Europæiske Stater, til Nordamerika som et advarende, truende Exempel. Der, mener man, hvor Forfatningen ligesom har dannet sig af Alluvier ikke saa meget til eet Stats=Regeme, som til lutter Stats=Fragmenter, der kunde maaskee en saadan Indretning havde sig i Mangel af en bedre, fuldkommere, mere organisk.

Man kunde i Sandhed aldrig have valgt noget slettere Exempel. Thi ikke at tale om, at det er beklageligt, af dannede

¹⁰⁸) De færreste Regjeringer tænkte paa at afhjælpe denne grove Misbrug, skøndt det saa let havde kunnet skee, selv uden at indføre Civilægteskabet. Dog skedte dertil sigtende Foranstaltninger alt for lang Tid siden i den frie Rigsstad Bremen og siden 1842 i Kongeriget Sachsen. At denne Forkeerthed er rettet i andre Stater er mig i det mindste ikke bekjendt. — Angaaende de i Texten anførte Bestemmelser i den Danske Lovgivning eftersee man: Kolderup=Rosenvinge Dansk Kirkeret, § 63.

Mænd bestandig at høre den uhistoriske Paastand fornyet, som om Religionsfrihedens Indførelse i Nordamerika og dens Ophevelse til Lov ved de forenede Staters Constitution 1783 skyldtes fornemmelig disse Staters uorganiske Tilblivelsesmaade¹⁰⁹⁾ (det lader sig med historisk Evidents paavise, at man meget mere der havde gennemgaaet saagodtsom alle Kirkeforfatnings-Former ligesaa de ældre Presbyterianeres theokratiske Grundidee af), saa er, hvad navnlig Egtteskabets Hellighed angaaer og det Sædelighedens Gjerde, som derved dannes, Nordamerika meget mere et Exempel, som Europa bestjæmmet kunde tage sig til Mønster. Netop der er virkelig i Regelen (naturligviis med store Undtagelser i de store Verdensstæder) Familielivet en Helligdom — som alle velunderrettede Dienvidner, ei blot indfødte Amerikanere, med een Mund forsikke¹¹⁰⁾. Naturligviis vil man langtfra kunne tilskrive Civilagteskabets Indførelse Fortjenesten af, hvad der meget mere er et Resultat af hele Lovgivningen og det religiøse Livs ved Friheden til Virkelighed komne Principer; men i det mindste vil man da kunne drage den gyldige Slutning heraf, at denne Form af Egtteskabet (hvortil naturligviis hos de forskjellige Secter og Denominationer i Almindelighed kirkelige Matrimonial-Acter slutte sig) ingenlunde har affødtkommet der nogen sædelig Forvirring eller Desolation.

¹⁰⁹⁾ Saaledes nemlig behager man at kalde det storartede Colonisations-System, der i det mindste har viist sig dygtigt til at rumme og organisk indføre en saa stor Mængde af Europæiske Colonister, som hvert Aar drage derhen, af hvilke endog de Færreste have noget Begreb om en virkelig Colonisation. Thi det er først i de sidste Dage, man i de Europæiske Stater har tænkt paa derhen sigtende Planer.

¹¹⁰⁾ Enhver, der vil gennemgaae Skildringen af det sædelige og religiøse Liv i Nordamerika hos N. S. Julius („die sittlichen Zustände Nordamerikas“), Mattheson og Reid („a visit to the American churches“) o. a., kan med Letthed overbevise sig herom.

Hellere maatte man, naar man vilde kysse Noget, med Walter Scott¹¹¹⁾ henvide til den forvirrede Tilstand i alle sædelige Forhold, som Civilægteskabets revolutionære Indførelse i Folge af den første franske Revolution (der da, maaskee i otte til ni Aar, drog det kirkelige Ægteskabs Afskaffelse efter sig, eller i det højeste lod det bestaae som en reen privat Familie-Act, saaledes som det havde bestaaet i de forfulgte Hugentotiske Familier mere end et halvt Aarhundrede igjennem)¹¹²⁾ frembragte i Frankrig. Men man maa da aldrig glemme at bemærke, først, at Civilægteskabet, i dette Tilfælde, under denne Form, kun var et Tegn paa, en Virkning af Opøsningen, ingenlunde dens Aarsag; dernæst, at alle matrimoniale Forhold vare langt anderledes i Bund og Grund fordærvede i Ludvig den Femtendes og Sirtendes Dage, end de bleve det ved Revolutionen; og endelig, at en af de første organiske Indretninger i Napoleons Stat var netop Ophevelsen af Civilægteskabet til en fast Form og Bestemmelsen, at det i alle Tilfælde skulde udgjøre det nødvendige Grundlag for det kirkelige Ægteskab — hvilket ligesaa let gjennemførtes i den Romerske-katholske som i den Protestantiske Kirke.

Hvad følger denne ordnede Indførelse af Civilægteskabet har havt i Frankrig, navnlig i Sammenligning med den tidligere udelukkende Form af det kirkelige Ægteskab og med Hensyn paa de mangfoldige ubundent destructive Elementer, som der træde

¹¹¹⁾ Walter Scott life of Napoleon, vol. III.

¹¹²⁾ Man brugte, efter den Romerske Kirkes forfølgelseslyste, blodige Praxis, navnlig Ægteskabet og de ægteskabelige Forhold, for at omvende, som det hed, Hugentotterne og føre dem tilbage i Kirkens Skød. Derfor maatte paa mange Steder, især da Reformerte Geistlige ofte manglede eller vare erilerede, Ægteskabets Afslutning indskrænke sig til de kristelige Familier. Man sammenligne herom: Mosheim Sittenlehre der heiligen Schrift, VIII, 199 ff.

frem i hele det selskabelige Liv — det er vel et Spørgsmaal, som de Færreste udenfor Frankrig vilde være istand til grundigen at besvare. Dog har man forsikket os — og vi have Grund til at antage det for en troværdig Forsikkring — at i det mindste numerisk Forholdet stiller sig aldeles ikke ufordeelagtigt: af hundrede Egteskaber er det i Frankrig omtrent fem, der slutes uden den kirkelige Betsignelse; i alle øvrige Tilfælde søgtes den. Selv have vi haft Leilighed til at overbevise os om, at i næsten alle Familier i Frankrig af bedre Stand der betragtes den kirkelige Benediction (og det igjen baade i den Protestantiske og Romersk-katholske Kirke) som et Væs- og Samvittigheds-punct, saa endog de Forlovede og borgerlig Biede, inden de have naaet dette, aldeles ikke omgaaes med hinanden.

XXII.

Lykkeligviis have vi to Protestantiske Stater, i hvilke Civilægteskabet deels i en lang Tidsrække har bestaaet som Regel, og deels, som en Følge deraf, Wielsen bestandig har været betragtet som en fri Sag; hvis Tilstand i sædelig Henseende desuden er i høi Grad egnet til at berolige alle virkelig Egtelige.

Allerførst i Holland begyndte man, og det allerede 1580, at gjøre de protestantiske Grundsætninger om Egteskabet som i sit Væsen en borgerlig Sag og Wielsens Frihed for alle, som begjærede den, til en Virkelighed. Man anerkjendte, omtrent ligesom i Christian III. Kirke-Ordnung, at det tilkom Kirken, at dømme over Egteskaberne efter den hellige Skrift og at undervise Folk derom, samt at ledsage dem med Bøn, Betsignelse og Forjættelse, men at alt Dvrigt (Egteskabernes borgerlige Confirmation o. s. v.) tilkom den verdslige Dvrighed. Saaledes indførtes det borgerlige Egteskab der som Regel og som Betingelse for det kirkelige; egne Egteskabs-Commissarier

bleve beskikkede, hvis Kald det var at undersøge og eruere Forbindelsens borgerlige Gyldighed; Resultatet heraf overgaves til Præsten, som derpaa havde at foranstalte Tillysning og Bielse, naar den begjeredes. Den samme Frihed indrømmedes de fra den Reformeerte Nationalkirke adstillede Secter, der dog fast alle (med Undtagelse af Mennoniterne) fattede den borgerlige Promulgation af Ægteskabet paa Raadhuset i Forbindelse med den kirkelige Copulation. Børnene legitimeredes (et Punkt, som er vel at lægge Mærke til), selv hvis de vare afledte før Ægteskabets Indgaaelse, ved Civil-Acten ¹¹³). Holland har befundet sig vel ved denne Indretning i nu over halvtredie hundrede Aar; ingen betydelig Mindstelse af de kirkelige Ægteskaber har været at bemærke. Det sødelige og gudsfrygtige Liv har blomstret der, hvis ellers i nogen anden Europæisk Stat; selv Revolutionens Oversvømmelser have, som alle troværdige Vidner forsikre, langtfra hærjet der saa meget som i andre Stater, og navnlig de ægteskabelige Forhold ere, selv i de større Stæder (selv i Amsterdam), ofte monsterværdige ¹¹⁴). Det er Frihedens livgivende Nælde ved Siden af dens lovlige Begrændsning og faste religiøse Indretninger, der her have udbredt Velsignelse, og som Folkets Repræsentanter selv have Ret til at henwise med Stolt-
hed paa ¹¹⁵).

¹¹³) Udsørlig Fremstilling heraf i Lud. Bentheims Holländischer Kirch- und Schulen-Staat (1698), S. 343 ff.

¹¹⁴) Man sammenligne herom og om det religiøse Liv i Holland i Almindelighed det interessante Værk: Fließners Collektenreise nach Holland und England (1831.)

¹¹⁵) Saaledes yttrede sig blandt Andet Dr. van Herwerden i 1846: „Paa Friheden ere vore kirkelige og politiske Indretninger baserede. Jødeemancipationen, Pressefriheden, Udsøndringen af Kirke og Stat — Alt Fortrin, som Mange i Tydskland længselsfuldt ønske — ere hos os en afgjort Sag, eller, hvis der og skulde mangle Noget i den praktiske Realisation, ere de dog i Principet fuldkomment anerkjendte. I Sandhed, middelalder-

Den anden Stats- og Kirke-Indretning, vi sigte til, og som maaskee afgiver et endnu mere slaaende Beviis paa Frihedens Uundværlighed og velsignede Følger ogsaa i dette Punkt, er Skotland og den Skotske Kirke. Thi derom ere alle enige, hvad Standpunkt de saa staae paa, at her har det virkelige paa mange Maader lykkes Kirken ligesom at forklare Staten, navnlig i Familielivets inderste Kredts og Helligdom; og selv de gjentagne Secessioner, selv den store Seccesion, som rettelig kalder sig „den frie Skotske Kirke“ (1843), gjør ingen Undtagelse herfra, men stadfæster kun, at den Engelske Stats og den Anglikanske Kirkes Statsindretninger ere bebestede med uovervindelige Mangler, med Mangler, som kun den almindelige og virkelige Religionsfrihed kan hæve. Men i Skotland, i dets evangeliske Kirke-Afdeling, bestaaer nu siden Aarhundreder det borgerlige Ægteskab som Regel, og Vielsen som en fri Ting. Vi ville, hvad de virkelige Følger heraf angaaer, lade det bedst uderrettede Dienvidne tale for os.

„Det er bestemt“, siger N. F. L. Gemberg, der levede sig ind i disse Forhold ved et længere Ophold i Landet, „at Ægteskabet af den Skotske Kirke ikke betragtes hverken som noget Sacrament, eller som eiendommeligt for Guds Kirke, men som en Selskabs-Indretning, der er høist vigtig for Selskabets Formaal; og at det i Følge heraf maa ansees for gavnligt, at de, som ville forbinde sig ægteskabeligt, modtage Religionens Helligelse af en Ordets Tjener, fordi de skulde gifte sig i Herren. Men retskraftigt er Ægteskabet, naar det er lovligen indgaaet for den borgerlige Dvrighed, og man overlader det til de saaledes Forbundnes Samvittighed, om de ville søge Kirkens Vel-

ligt klinger det i vore Dren, naar man beretter os, at den Preussiske Regjering nyligen har fattet nogle mildere Bestemmelser Mennoniterne betræffende“. See: Allgemeine Kirchen-Zeitung 1846, Nr. 62.

signelse, eller ikke. Dog vilde Kirken i sidste Tilfælde revse en saadan Fremgangsmaade mere som en ukirkelig, end som en usædelig Forsømmelse. Det er ganske vist, at man anerkjender i Almindelighed Nødvendigheden af Egtteskabets religiøse Indvielse; og den Maade, hvorpaa det ægtefællelige Liv føres i Skotland, den opoffrende Inderlighed, ubrodelige Troeskab, det fromme, huuslige Sindelag, selv Enkemandens og Enkestændens Charakter der, vidne om, at det Skotske Folk har et ganske andet Begreb om Egtteskabet end som en blot borgerlig Contract. Derfor ere de Tilfælde, hvor man ikke begjærer den kirkelige Betsignelse høist sjeldne¹¹⁶⁾.

Maatte nu dog de i Sandhed Bekymrede, der dog umulig kunne mene, at det Danske Folk skulde staae paa saa lavt et sædeligt Trin i Sammenligning med andre Folk, eller at en Indgaaelse af Egtteskab for Dyrigheden maatte betragtes af os Protestanter, (der lære, at Dyrigheden er en guddommelig Ordning) som en „gudforladt“ Handling, maatte de lære at lægge ogsaa denne Sag, hvis Kirkens og Statens Udvikling fordrer det, trygt i Guds Haand!¹¹⁷⁾

¹¹⁶⁾ Gemberg, die Schottische Nationalkirche (1828), S. 139 ff.

¹¹⁷⁾ Af de ovenomtalte Kjendsgjerninger (ligesom vi da i hele dette Skrift væsentlig kun have bygget paa saadanne og kun heraf uddraget Slutninger) vil man da og finde det i sin Orden, at hvor Civilægteskabet allerede var indført (især i Stater med blandede Confessioner), og man senere troede sig beseiet til at foretage Modificationer til Gavn for det kirkelige Egtteskabs udelukkende Gylbighed, der optog Folket saadanne Forandringer med stort Misnøie. Det var navnlig Tilfældet i Rhinhesen i Aaret 1846, hvis Balgdistricter i Forening, i en motiveret Adresse til Ständerforsamlingen, erklærede sig imod Majoritetens Forslag, efter hvilket Civilægteskabet for Fremtiden kun som Undtagelse skulde tillades, og anførte den Paastand, at Civilægteskabet sikrede Statens Uafhængighed og Borgernes Samvittighedsfrihed, uden paa nogen Maade at undergrave den religiøse Sands. — Kun anmærkningsviis kan det her tilføies,

XXIII.

Det vilde være en altfor vidtløftig Mark, hvis vi i det Enkelte vilde vise, hvad Interesse Kirken og Staten, især under de nærværende Forhold, maae have af Civilægteskabets Indførelse. Enkelte Vink herom fremsættes til videre Overveielse.

Det synes nu først uden for al Tvivl, at den Isonomie (Lighed for Loven), som Staten hos os, ifølge Grundloven tilfikkre alle Borgere, nødvendig ogsaa maae medføre den Forandring i Bestemmelsen af Ægteskabets Gyldigheds-Tegn, hvilken Civilægteskabet indicerer. En Stat, der har givet Religionsfriheden Herberge og Rum, kan ikke bibeholde Bielsen, som det eneste gyldige Tegn paa Ægteskabets Notorietet; den maa nødvendig, baade for at fikkre sig selv og sætte sig i det rette Forhold til alle Religionsfamsfund, af hvilke jo dens Borgere bestaae, anordne Civilægteskabet som Ægteskabets fundamentelle Lov og Ret, og betragte Bielsen samt hvad ellers af Kirkeskikke de enkelte Religionspartier maatte omgive Ægteskabet med, (forudsat, at disse Skikke ikke ere stridende mod Ret og Sædelighed), som en fri Sag.

Thi umuligt kan dog Staten ville, at der skal bestaae to Slags Notorietets-Tegn for det lovgyldige Ægteskab: et gyldigt Ægteskab med og et ligesaa gyldigt uden Bielse. Følgen vilde nødvendig blive, enten at Bielsen sank i det christelige Folks Dine, eller at de, som nødtes til at tage den, vilde klage over Prægravation i bergerlig Henseende. Ved enhver exceptionell Foranstaltning vilde nødvendig (som de Rhinbessiske Petenter, vi have omtalt i forrige Anmærkning, ei have forglemmt at bemærke) en Forargelse afstedkommes. Frihedens oscillerende Punkt maa

at man nu i de tydske Stater overalt flaaer i Begreb med at indføre Civilægteskabet, hvor det (som paa enkelte Steder) ikke allerede er skeet.

i en fri Statsforfatning ikke kræves for Noget. Enten synes det altsaa maatte Staten begjere af alle Religions-samfund Wielse eller en tilsvarende religiøs Handling som fuldendende Ægtefælbet og meddelende det egentlige Gyldigheds-Præg; eller og den maatte begjere det af ingen.

Denne Normaltilstand, som nødvendig medført ved Religionsfrihedens Givelse, er ogsaa i dens Nødvendighed fuldkomment anerkjendt af de Jurister, som i vore Dage have behandlet Spørgsmaalet om Kirkens og Statens fremtidige Forhold under Forudsætning af Religionsfrihed. Jeg skal tillade mig at anføre, hvad den moderate D. Hellmar, udgaaende fra eet af de springende Punkter, jeg ovenfor betegnede som Forberedelser til Civilægteskabets Indførelse, nærmest med Hensyn paa de Preussiske Forhold (hvilket dog, mutatis mutandis, i det Bæsentlige aldeles kan anvendes paa vore), yttre derom.

„Den evangeliske Kirke kunde hidtil med Rette protestere mod Statens Skilsmisjelove, og den skulde have gjort det langt mere energisk, end det er skeet. Sandelig, det maatte dog erkjendes for høist forkasteligt, at medens af Preussens Indvaanere i det mindste 15½ Millioner ere Christne, og den større Halvdeel af disse evangeliske Christne (der efter Skriftens Lære ikke kjende nogen anden Skilsmisseggrund end Ægtefælsbrud), alligevel en Skilsmisjelovgivning bestod, der kun kunde passe sig for et Land, der var beboet af Jøder, Muhamedaner eller Hedninger. Nu (da Religionsfrihed er givet) ophører for Kirken vel ikke Pligten, men Retten til at protestere herimod. Statsregjeringen kan umuligt opfylde alle Fordringer, som de enkelte Confessioner eller Religions-samfund ville opstille; den kan umuligt gjøre de betydningsfulde borgerlige Virkninger, som Ægtefælskabets Slutning eller Oplosning medfører, afhængige af Former, som dette eller hiint religiøse Samfund kunde finde for godt at foreskrive. Der bliver derfor kun een Wei tilovers, nemlig ikke

at indrømme nogen kirkelig Anskuelse Net, men alene at foreskrive en borgerlig (Statslig) Form. Dette er allerede skeet med Hensyn paa Dissidenterne, ¹¹⁸⁾ og man behøvede da kun at forandre den almindelige Bestemmelse i Landretten, at et fuldgyldigt Ægtekab skal afluttes ved vielse, dertil: at det gyldige Ægtekab fuldbyrdes ved Erklæringen for Dyrigheden. Om da Ægtefolkene videre ville iagttage nogen kirkelig Form, og hvilken, det bliver da at overlade deres Samvittighed og Kirkelighed.“ ¹¹⁹⁾

Alt Øvrigt, hvad der kunde være at sige om Statens Interesse i dette Punkt, det ligger i den rettelig og lovlig begrænsede Friheds Betsignelser i Almindelighed, eller, som Frederik II., i denne Henseende vel værd at høre, udtrykte det: „Le faux zèle est un tyran, qui dépeuple les provinces; la tolerance est une tendre mère, qui les soigne et les fait fleurir.“ Hvor Net og Sædelighed betrygges, der er Statens Interesse vel bevaret, og tillige den Basis givet, hvorfra Religionen ogsaa kan udsprede sine velgjørende Straaler til alle Forhold.

XXIV.

Det skulde synes af alt det Foregaaende, som om Kirken allermindst kunde have Noget at indvende mod Civilægteskabets Indførelse. Thi den vilde jo derved, som vi udførligt have viist, ei blot komme i virkelig Overeensstemmelse med vore Dogmatikers og Ethikers Lære om Ægtekab og Vielse, med vore symbolske Bøgers, med Luthers og Reformationens For-

¹¹⁸⁾ Det stedte ved den Preussiske Forordning og Patent af 30te Martii 1847 (Om borgerlig Certification af Fødsler, Ægtekaber og Dødsfald hos dem, der hverken høre til de anerkjendte eller tolererede Religionsfællesskaber).

¹¹⁹⁾ Hellmar die Zukunft der evangelischen Kirche (1848) S. 55 ff.

dringer; den vilde tillige give den gennemgribende kirkelige Grund-
sætning om Wielsens Frihed et adæquat Udtryk ogsaa i dens ud-
vortes Existent, i dens Forhold til Staten.

Alligevel har man rejst adskillige, endog stormende, Indven-
dinger herimod.

Først klager man over, at Kirken i dette Punkt ei er
hørt, ei bliver hørt. Jeg kunde begribe denne Klage, hvis noget
af Kirkens Goder antastedes eller endog kun truedes med at an-
tastes. Men nu er dette ikke Tilfældet; nu er det kun Staten
der i saa Fald (hvis Civilægteskabet indførtes) vilde bestemme,
hvad den ansaae for tilstrækkeligt til et Ægteskabs borgerlige
Gyldighed; og dertil har Staten dog vel Ret. Saa Kla-
gen, hvis den formuleredes, kan i al Fald kun blive en Form-
Klage. Wielsens Stadfæstelse som borgerligt Notorietets-Tegn
for Ægteskabet, er nemlig ei blot en oprindelig borgerlig Act, men
beroer paa et, i det mindste siltiende, Compromis med Kirken. Føl-
gelig kunde Kirken billigen ønske og vente, at den mulige defini-
tive Indretning af Civilægteskabet ei traadte ind i Livet som Lov,
før denne Lov var forelagt en lovlig kirkelig Repræsentation —
ved hvilken Leilighed Kirken dog hverken kunde have nogen sus-
pensiv eller represiv, men kun en overveiende Stemme,
om hvorledes Overgangen banedes, og under hvilke Former hin
Indretning rettest indførtes for dens Medlemmer. Og det er jo
høist sandsynligt, at dette, ifald Civilægteskabet indførtes, vilde
skee af den, ogsaa alle formelle Forpligtelser vel overveiende, Stat.

Man har klaget over, at Folkekirken forurettedes ved et
saadant Skridt, i det den stilledes paa lige Linie med alle Secter
og Dissentere — ja man har (incredibile dictu!) klaget over,
at skulde Civilægteskabet indføres, vilde Troen selv opløses i
Atomer og folgelig Folkekirken med. Alle saadanne Klager be-
roer paa en fuldkommen Mis kjendelse af Troens og Kirkens
guddommelige Natur og evige Væsen. I Sandhed den Menig-

hed, der er bygget paa Klippen, som Helvedes Porte selv ei skulle faae Magt med, men ved hvis Fod de bryde sig, som de oprørte Bøver ved Klippens Fod — den har Intet at befrygte af hvilkenfømhøst borgerlig Indretning, men allermindst af en saadan, der aabner og betrygger Frihedens Sphære. Og den Seier, der har overvundet Verden (1 Joh. 5, 4), den vil og, hvor den er tilstede som en af Guds Mand virket og bestandig formeret Kraft, fremdeles overvinde Verden. Men navnlig den evangeliske Kirke, eller hvad man nu gjerne med et nystemplet Navn kalder Folkekirke hos os¹²⁰⁾, den vilde kun beskjemme sig selv og sit gode Navn, hvis den (hvordan saa forresten dens Forbindelse med Staten bliver) vil gjøre Fordring paa, at være og behandles som en født Undtagelses-Kirke, der havde Ret til at klage over, at den i de aandelige Waaben ei havde Nok til at overvinde alle Befæstninger (2 Cor. 10, 4), medens dens Modstandere kun førte disse aandelige Waaben mod den. Seer dog til, mærker og glemmer det ikke, I, som klage saa, og som dog efterjage Retfærdigheden og søge Herren, seer dog til, af hvilken Klippe I ere hugne, og af hvilken Brøndgrube I ere gravne! (Jes. 51, 1)

XXV.

Endnu med et Par Ord skulle vi til allersidst omtale den positive Binding, som Kirken, foruden det rette Forhold,

¹²⁰⁾ Man tilgive os, at vi saa lidet som muligt have brugt dette Udtryk: Folkekirke. Det ansees for et uheldigt Omstændigt at kalde et Barn ved det Navn, Forældrene ere komne overeens om, førend Barnet er døbt. Saaledes er det ogsaa bedst at tie med Folkekirkens Navn, indtil det viser sig, hvortil den bliver indviet.

hvori den paa et høist vigtigt Punct fattes til Staten, vilde have og beholde af Civilægteskabets Indførelse.

Det er klart og uimodsigeligt, at Kirken, overalt hvor den gik ind i en affluttet Organisation og forsømte at befæste de nødvendige Friheds-Garantier enten indenfor sit Omraade eller i dens udbortes Forhold, ei har havt nogen større Fjende end den: at dens Goder og Gaver bleve til Bane-Ting, som man ei behøvede at søge, men meget mere opfordredes, enten ved Tvang eller ved Samlivets Bane, til at betjene sig af. Det er Historien om den Bryllups-gjæst, der kom ind til det kongelige Maaltid uden Bryllups-slædning. Deraf de mange Dødningebeen i Statskirken (ligesom fordum i Kirkestats-Niget), hvilke selv Propheter ei kunne blæse Mand i eller bringe til at overdrages med Kjød og Klarer, før Herrens Ord med Friheden kommer til. Sandelig, Kirkens dybeste og højeste Interesse i vore Dage er, næst den frie Forkyndelse og Forplantelse af Guds Ord med Alt, hvad dertil hører, netop at blive emanciperet fra det man med Rette kan kalde Bane- og Stats-Christendom¹²¹). Men til denne Emancipation er Civilægteskabet et vigtigt, maaskee uundværligt, Middel, et nødvendigt Led i Organisationen af alle de Foranstaltninger, som betegne og betinge Religionsfrihedens Indførelse.

¹²¹) Det er det samme, som een af vore meest udmærkede Sribenter fra de sidste Dage, Søren Kierkegaard, søger at indprente, indpræge, og som Luther siger, inddrive alle dem, der ville høre. Det er det samme, der lever og aander i den fortræffelige Alex. Vinets Individualitets-Theorie, der til sin Fuldeendelse kun behøver at paavise og udføre, at denne Individualisme indeholder Betingelsen for den allerstørste Samling i Christi Aand, der baade har sagt: „Hvo der ikke er med mig, er imod mig, og hvo der ikke samler med mig, han adspredes“ (Matth. 12, 30), og: „Hvo der ikke er imod os, han er for os“ (Luc. 9, 50).

Det er fremdeles en gammel protestantisk Sætning, som Luther ei blot modsatte den papistiske Adskillelse af Geistlig og Verdslig, men derved kundgav sin hele inderlige Mening og paafatte Reformationen dens ene Segl — den Sætning, mene vi, at alle Christne, efter Aposlens Ord (1 Petr. 2, 5—9), ere kaldede til at være en kongelig og præstelig Slægt, et helligt Eiendomsfolk. Det er den christelige Menigheds Charakterisme, det er den Løbebane, hvorpaa Gaverne og Kræfterne i Menigheden udvikles — det nemlig, hvad vor evangeliske Kirke sædvanlig kaldte: de Troendes almindelige Præstedømme. Men skal dette Præstedømme kaldes til Live igjen, det vil sige: skal Menighederne virkelig lære at erkjende og føle sig som kirkelige Menigheder, da maa nødvendig de kirkelige og borgerlige Ting ikke stilles i en contradictorisk Mod sætning til hinanden (thi derom er ikke Talen; derved vilde man netop ophæve hiin Sætning), men udsøndres fra hinanden, saa de faae hver sin Virkekreds, Bestilling og Gjerning, ligesom det er i Menneskelivet i Almindelighed, trods al personlig Identitet af Borgeren og den Christne (thi vi ere Borgere baade af denne og hiin Verden, kun at vort rette Borgerskab er i Himmelen; Phil. 3, 20). Gives der (som det ligger for Dagen) mange Skrøbelige i Menigheden, saa kan dog deres Troe umuligen ved en saadan Indretning forvirres, naar de ihukomme: at Beseglingen heraf beroer tillige i Menighedens Ret; at Ingen behøver at frygte for, at Brudekrandsen (eller som vi vilde, efter den gamle Kirkes Skik, maatte sige med: Brudgomskrandsen) skal nedrives ved Civilægteskabet; thi netop derved faaer den sin rette Duft, Farve og Glands — naar Vielsen nemlig gjenvinder i Menighedens Bevidsthed sin kirkelige Betydning og Værd.

Om det kirkelige Embedes Interesse ved Civilægteskabets Indførelse have vi allerede, foruden hvad der ligger tillige

i den, hermed uadskillelig sammenknyttede, Menighedens Interesse, bemærket det Fornødne, der ei behøver at udføres videre.

Men hvad skulle vi sige til deres Mening, der med be-
lymret Blik vise hen paa, at dog Kirken saaledes vilde lide
Skaar i dens Indtægter, og altsaa (sige de) Embedets Interesser
krænkes? Vi kunne kun svare Følgende (forresten ingenlunde mis-
kjædende den retfærdige, gode, ja sømme Omsorg for Kirkens ud-
vortes Subsistens, der har kundgjort sig i det mindste fra een
Side i denne Befrvgtelse). Saalænge der er Hjerter, der have
det evige Livs Haab og trænge til at styrkes i dette Haab, til
at fødes af Guds Ord og Sacramenter, saalænge vil Kirken
Intet mangle; den Danske evangeliske Kirke vil hos det Danske
Folk ikke komme til at mangle Noget. Saalænge Kirken staaer
(og den skal staae til Herren kommer) vil enhver oprigtig Her-
rens Tjener — det er min faste, uomstødelige Troe — ei komme
til at svare Ham, der ogsaa nu hører, hvad vi bede, anderledes
end Disciplene fordem maatte svare Herren, da Han spurgte
dem: „Saa ofte jeg har udsendt Eder (uden Pung, uden Lommer,
uden Skoe), have I nogenfinde haft nogen Mangel?“ — maatte
svare Ham: „Nei, Herre, aldrig“ (Luc. 22, 35).

Som Luther overskriver et af sine bekjendteste Skrifter:
„Amore et studio elucidandæ veritalis in nomine Domini
nostri Jesu Christi“, saaledes underskriver jeg disse Sætninger
om Civilægteskabets og Bielsens Forhold, om Nødvendigheden af
det førstes Indførelse og den sidstnævntes Beklædelse med Fri-
heders Charakter, hvilken alene sømmer sig for den. Jeg har
talt uden noget Slags personligt Hensyn til nogen af alle dem,
der have fundet sig foranledigede til at ytre sig offentlig i denne
Sag, hvilke vi, selv hvor vi for Sandhedens Skyld maae nødes
til at afvige fra dem, altid maae elske, ære og hviagte som Christne

og som Medborgere, eller som Lærde tillige. Men som disse Ord ere talte i denne Mand — for at bringe Sandheden i dette Punkt, der dog i Kirken aldrig var langt borte, til almindelig Anerkjendelse og adsprede alle ubesjædede Tvivl, alle ængstelige Bekymringer for Statens og Kirkens Fremtid — saaledes være de og befalede til Ham, der selv er Sandheden, der frigjør ved Sandheden, der skaffer Sandheden Seier!

